

XVIII

a m ž i a u s
studijos

9

LIETUVOS

Didžioji Kunigaikštystė

Parlamentarizmas. Konstitucija. Visuomenė

LIETUVOS ISTORIJOS INSTITUTAS

XVIII

a m ž i a u s
studijos

9

LIETUVOS

Didžioji Kunigaikštystė

Parlamentarizmas. Konstitucija. Visuomenė

Sudarytoja

RAMUNĖ ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos
institutas

Vilnius
2023

XVIII amžiaus studijos | Eighteenth-Century Studies

Recenzuojamas tęstinis mokslo leidinys, leidžiamas nuo 2014 m. | Peer-reviewed journal published since 2014.

Redakcinė kolegija | Editorial Board

Pirmininkė | Editor-in-Chief

Prof. dr. Ramunė ŠMIGELSKYTĖ-STUKIENĖ

Lietuvos istorijos institutas

Atsakingasis sekretorius | Editorial Secretary

Dr. Adam STANKEVIČ

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Lina BALAIŠYTĖ

Lietuvos kultūros tyrimų institutas

Prof. dr. Richard BUTTERWICK-PAWLIKOWSKI

Londono universiteto koledžas | University College London

Prof. habil. dr. Jolanta GELUMBECKAITĖ

Frankfurto prie Maino Goethe's universitetas | Goethe-Universität Frankfurt am Main

Doc. dr. Liudas GLEMŽA

Vytauto Didžiojo universitetas

Doc. dr. Robertas JURGAITIS

Vytauto Didžiojo universiteto Švietimo akademija

Prof. habil. dr. Janina KAMIŃSKA

Varšuvos universitetas, Pedagogikos fakultetas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Pedagogiczny

Doc. habil. dr. Ilja LEMEŠKIN

Praho Karolio universitetas, Baltistikos centras | Univerzita Karlova v Praze

Habil. dr. Andrej MACUK

Lenkijos mokslų akademijos Tadeuszo Manteuffelio Istorijos institutas |

Instytut Historii im. Tadeusza Manteuffla Polskiej Akademii Nauk

Prof. habil. dr. Dariusz ROLNIK

Katovicų Silezijos universitetas | Uniwersytet Śląski w Katowicach

PD habil. dr. Christiane SCHILLER

Berlyno Humboldtų universitetas | Humboldt-Universität zu Berlin

Dr. Gintautas SLIESORIŪNAS

Lietuvos istorijos institutas

Dr. Asta VAŠKELIENĖ

Lietuvių literatūros ir tautosakos institutas

Prof. habil. dr. Andrzej B. ZAKRZEWSKI

Varšuvos universitetas, Teisės istorijos institutas | Uniwersytet Warszawski, Wydział Prawa i Administracji

Knygos leidybą pagal „Valstybinę lituanistinių tyrimų ir sklaidos 2016–2024 metų programą“ finansavo

Lietuvos mokslo taryba (sutarties Nr. S-LIP-23-7)

Sponsored by the Research Council of Lithuania

Svetainė internete | Website <http://www.istorija.lt/journals/xviii-amziaus-studijos/>

Redakcinės kolegijos adresas | Contact address

Lietuvos istorijos institutas

Tilto g. 17, 01101 Vilnius, Lietuva

El. paštas smigelskyte.stukiene@gmail.com

Bibliografinė informacija pateikiama Lietuvos integralios bibliotekų informacinės sistemos (LIBIS) portale biblioteka.lt

© Sudarymas, Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, 2023

© Straipsnių autoriai, 2023

© Lietuvos istorijos institutas, 2023

ISBN 978-609-8314-33-5

ISSN 2351-6968

TURINYS

Pratarmė / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 8
Foreword / *Ramunė Šmigelskytė-Stukienė* . . . 12

PARLAMENTARIZMO RAIDA

Andrzej Macuk

Sejmiki poselskie Wielkiego Księstwa Litewskiego za panowania
Augusta III . . . 18
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės priešėiminiai seimeliai valdant
Augustui III. *Santrauka* . . . 47

Arnaud Parent

The Political Writers Louis-Antoine Caraccioli, Simon Linguet and John
Lind, and the 1772 Partition of the Polish-Lithuanian Commonwealth: A Step
Towards Awareness of a Common European Membership? . . . 49
Politikos rašytojai Louis-Antoine'as Caracciolis, Simonas Linguet, Johnas Lindas apie pirmąjį
Lenkijos ir Lietuvos valstybės padalijimą (1772 m.): žingsnis link bendros narystės Europoje?
Santrauka . . . 73

Andrzej Stroynowski

Wkład reprezentacji Wielkiego Księstwa Litewskiego w dorobek sejmów
grodzieńskich 1784 roku . . . 74
Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės atstovų indėlis į 1784 m. Gardino seimo
teisėkūrą. *Santrauka* . . . 92

Dorota Dukwicz

Przemiany systemu rosyjskiej dominacji w Rzeczypospolitej na przełomie
lat 60. i 70. XVIII wieku . . . 93
Rusijos dominavimo Respublikoje sistemos pokyčiai XVIII a. 7–8-ojo dešimtmečių
sandūroje. *Santrauka* . . . 103

KETVERIŲ METŲ SEIMO VEIKLA

Adam Stankevič

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės bajorų teismų reforma
Ketverių metų Seime . . . 106
The Four-Year Sejm's Reform of the Courts of the Nobility in the Grand Duchy
of Lithuania. *Summary* . . . 128

Paweł Zajac OMI

Stolica Apostolska a *Kodeks* Zamoyskiego – Refleksje Nuncjusza
Archettiego na marginesie sporu o reformę Rzeczypospolitej
w latach 1778–1780 . . . 129
Apaštališkasis sostas ir *Zamoyskio kodeksas* – nuncijaus Giovannio Andrea Archetti refleksijos
ginčų dėl Abiejų Tautų Respublikos reformos kontekste 1778–1780 metais. *Santrauka* . . . 144

Ewa Zielińska

Działalność hetmana wielkiego koronnego Franciszka Ksawerego Branickiego w pierwszych miesiącach obrad Sejmu Wielkiego w świetle korespondencji Stanisława Augusta z Filippo Mazzeim . . . 145

Lenkijos didžiojo etmono Pranciškaus Ksavero Branickio veikla Kerverių metų seime remiantis Stanislovo Augusto ir Filippo Mazzei korespondencija. *Santrauka* . . . 155

1791 M. GEGUŽĖS 3 D. KONSTITUCIJA

Andrzej Zakrzewski

Falszywe pierwszeństwo *Ustawy rządowej* z 1791 roku . . . 158

Netikras 1791 metų Valdymo įstatymo pirmumas. *Santrauka* . . . 168

Robertas Jurgaitis

Įstatymų leidžiamoji valdžia Abiejų Tautų Respublikos 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijoje: reformos kryptys ir ribų išgryninimas . . . 169

Legislative Power in the Constitution of 3 May 1791 of the Commonwealth of Both Nations: Directions of the Reform and Elucidation of Boundaries. *Summary* . . . 188

Richard Butterwick

Zaręczenie Wzajemne Obojga Narodów. Analiza języka politycznego . . . 190

Abiejų Tautų tarpusavio garantijų įstatymas. Politinės kalbos analizė. *Santrauka* . . . 203

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė

Abiejų Tautų tarpusavio garantijų įstatymas 1791 metų masinėje komunikacijoje . . . 204

The Law of Mutual Assurance between the Two Nations in Mass Communication in 1791. *Summary* . . . 223

KONSTITUCIJA IR VISUOMENĖ

Rūta Janonienė

Maliatyčių bažnyčia kaip katalikų vienybės simbolis . . . 226

The Church of Maliatsichy as a Symbol of Catholic Unity. *Summary* . . . 246

Ewa Kula

Projekty wychowania obywatelskiego młodzieży w dokumentach

Komisji Edukacji Narodowej, poprzedzających wydanie *Ustaw* z [1781]

1783 roku . . . 247

Jaunimo pilietinio ugdymo projektai Tautinės edukacinės komisijos dokumentuose iki 1783 m. [1781 m.] Nuostatų paskelbimo. *Santrauka* . . . 260

Joana Vitkutė

Kasdienos dalyviai ir valstybės ateities kūrėjai: vaiko vaizdinys Pranciškaus Smuglevičiaus kūryboje . . . 261

The Participants of Everyday and the Creators of the Future of the State: The Image of the Child in the Works of Franciszek Smuglewicz. *Summary* . . . 288

Janina Kamińska

Środowisko Szkoły Głównej Wielkiego Księstwa Litewskiego

a Konstytucja 3 Maja ... 290

Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės Vyriausiosios mokyklos bendruomenė ir Gegužės 3 d. konstitucija. *Santrauka* ... 300

Lina Balaišytė

Apie ką kalbėjo Konstitucijos šventės? „Švelniosios revoliucijos“ epochos išskilmės ir jų dekoracijos ... 302

What did the Constitutional Festivals Talk about? The Celebrations and their Decorations in the Epoch of the ‘Gentle Revolution’. *Summary* ... 320

Katarzyna Buczek

Uroczystości związane z uchwaleniem i pierwszą rocznicą Konstytucji 3 Maja w szkołach Wielkiego Księstwa Litewskiego ... 322

Gegužės 3 d. konstitucijos priėmimas ir jos metinių minėjimas Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės mokyklose. *Summary* ... 339

Danuta Kowalewska

Konstytucja 3 Maja w polskiej kulturze współczesnej ... 340

Gegužės 3 d. konstitucija šiuolaikinėje Lenkijos kultūroje. *Santrauka* ... 356

PUBLIKACIJA

Juozapo Albino Herbačiausko laiškas Augustinui Janulaičiui dėl 1791 m. gegužės 3 d. konstitucijos pirmojo vertimo į lietuvių kalbą.

Robertas Jurgaitis ... 358

RECENZIJOS IR ANOTACIJOS

Richard Butterwick. *1791 m. gegužės 3 d. konstitucija. Abiejų Tautų Respublikos testamentas*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021. – 178 p. ISBN 978-609-8183-86-3.

Ramunė Šmigelskytė-Stukienė ... 364

Kad Tėvynė gyvuotų. Lietuva ir Lenkija 1791 m. konstitucijos epochoje: tarptautinės parodos katalogas, 2021 m. spalio 19 d. – 2022 m. sausio 16 d., Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai [Vilnius] / *O dobro Ojczyzny. Litwa i Polska w epoce Konstytucji 3 maja / To Keep the Homeland Alive. Lithuania and Poland in the Epoch of the 1791 Constitution*, sudarytojos Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Gintarė Džiaugytė-Burbulienė (serija *Lietuvos didžiųjų kunigaikščių rūmų parodų katalogai*, t. XXXII), Vilnius: Nacionalinis muziejus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmai, 2022. – 600 p. ISSN 2351-7115, ISBN 978-609-8061-75-8. *Tomas Vaitkus* ... 367

Asmenvardžių rodyklė ... 370

Vietovardžių rodyklė ... 384

KASDIENOS DALYVIAI IR VALSTYBĖS ATEITIES KŪRĖJAI: VAIKO VAIZDINYS PRANCIŠKAUS SMUGLEVIČIAUS KŪRYBOJE

JOANA VITKUTĖ

Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros institutas

Anotacija. Straipsnyje nagrinėjama dėmesio iki šiol nesulaukusi XVIII–XIX a. sandūros Lietuvos ir konkrečiai Vilniaus profesionalios dailės raidai ypač nusipelnusio tapytojo ir pedagogo Pranciškaus Smuglevičiaus (*Franciszek Smuglewicz*, 1745–1807) kūrybos tema – vaiko vaizdavimas pasaulietinės krypties darbuose. Nors individualių vaikų portretų P. Smuglevičius nekūrė (arba jie neišliko), parankiu tyrimo objektu tampa ne vieną mažametį įamžinusios daugiafigūrės dailininko kompozicijos. Šių darbų siužetai lemia ir straipsnyje pasirinktą vaikų portretų P. Smuglevičiaus kūryboje skirstymą į keturias temines kategorijas – mitologinius, istorinius, menininko gyvenamąjį laikotarpį atspindinčius ir pilietiško temai plėtoti aktualius mažųjų herojų atvaizdus. Ilgainiui vaikas P. Smuglevičiaus darbuose išryškėja kaip neatskiriamas dailininko istorinės atminties, kasdienos ir ateities lūkesčių, taigi apskritai *gyvenimo*, dalyvis.

Reikšminiai žodžiai: Pranciškus Smuglevičius, vaiko portretas, pasaulietinė dailė, Abiejų Tautų Respublika.

XVIII–XIX a. sandūros Vilniaus meno istorija be Pranciškaus Smuglevičiaus asmenybės tiesiog neišsivaizduojama (1 il.). 1797 m. įsteigta ir šio tapytojo vadovaujama Vilniaus universiteto (tada Vilniaus vyriausioji mokykla, nuo 1803 m. – Imperatoriškasis Vilniaus universitetas) Piešimo ir tapybos katedra tapo profesionalios Lietuvos dailės centru, kuriame gimė Vilniaus klasicizmas ir susiformavo Vilniaus meno mokyklos tradicija. P. Smuglevičiaus nuopelnai Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės sostinės meniniam gyvenimui ir tapybos raidai simboliškai gali būti prilyginti Jono Kristupo Glaubico (~1700–1767) indėliui į XVIII a. Vilniaus architektūros raidą.

XVIII a. pabaigoje Vilniuje apsigyvenusio P. Smuglevičiaus kūrybinė ir pedagoginė veikla sulaukė didelio Lietuvos, Lenkijos ir Vakarų Europos mokslininkų dėmesio. Nagrinėta tiek dailininko asmeninė, tiek kūrybinė biografija, tirtos konkrečių jo darbų istorijos¹. Iš gausių tyrimų šį kartą norėtusi išskirti tik

1 Žr.: Władysław Zahorski, Stare Wilno w rysunkach Smuglewicz, in: *Litwa i Ruś*, 1912, Nr. 2, p. 73–78; Maciej Lorent, Z artystycznej działalności Fr. Smuglewicza i Konicza w Rzymie, in: *Prace Komisji Historii Sztuki*, 1930, t. V (1), p. XXXIII–XXXIV; Stanisław Lorentz, Szkic

ryškesnius lietuvių mokslininkų darbus. Pirmiausia tai Vlado Drėmos parašyta pirmoji P. Smuglevičiui skirta monografija². Svarbus ir Vidmanto Jankausko sudarytas *Acta Academiae Artium Vilnensis* tomas *Pranciškus Smuglevičius ir jo epocha*, kuriame paskelbti ne tik istoriniai šaltiniai, pavyzdžiui, Juozapo Ignaco Kraševskio (*Józef Ignacy Kraszewski*, 1812–1887), Juliano Heppeno (1828–1898) ir kt. straipsniai, bet ir šių dienų tyrėjų darbai, kuriuose aptariama dailininko kūrybos tematika ir technika, kūrybos sąlygos ir aplinkybės (kaip antai santykiai su mecenatais)³. Atskirai minėtinas Dalios Tarandaitės indėlis. Tyrėja ne tik išsamiai aptarė kai kuriuos dalininko darbus, bet ir kuravo pirmąją retrospektyvinę jo kūrybos parodą Vilniaus paveikslų galerijoje, parengė ne vienu menotyriniu atradimu nustebinusį katalogą⁴. P. Smuglevičiaus ir kitų jo šeimos narių kūrybos

---

Smuglewicz do polichromii w Auli biblioteki Uniwersyteckiej, in: *Goniec Poranny*, 1939 04 08, Nr. 24, p. 6; Barbara Dunin-Fischerowa, Dekoracja malarska drzwi w Lafucie. Przyczynek do działalności Franciszka Smuglewicza, in: *Biuletyn Historii Sztuki*, 1957, R. 19, Nr. 4, p. 375–385; Andrzej Ryszkievicz, Z twórczości Franciszka Smuglewicza i jego kręgu. Portrety zbiorowe, in: *Biuletyn Historii Sztuki*, 1957, R. 19, Nr. 1, p. 3–26; Pranė Svičiulienė, Lietuviškojo klasicizmo pradininkas, in: *Kultūros barai*, 1970, Nr. 10, p. 61–64; Laima Šinkūnaitė, „Nukryžiuotasis“ [apie dailininko P. Smuglevičiaus paveikslą], in: *Logos*, 1995–1996, Nr. 10, p. 117–121; Vladas Gasiūnas, Pranciškus Smuglevičius, in: *Lietuvos dailininkų žodynas*, t. 2: 1795–1918, sudarytoja Jolanta Širkaitė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012, p. 374–377; Arūnas Bėkšta, P. Smuglevičiaus paveikslų tyrimai, in: *Kultūros barai*, 1973, Nr. 1, p. 52–53; Francis Russel, Another Ricci a New Conversation Piece by Smuglewicz, in: *The Burlington Magazine*, 1978 (July), p. 466–469; Witold Dobrowolski, The Drawings of Etruscan Tombs by Franciszek Smuglewicz and his Cooperation with James Byres, in: *Biuletyn du Musée National de Varsovie*, 1978, t. 19, p. 97–119; Brinsley Ford, The Byres Family by Franciszek Smuglewicz, in: *National Art – Collections Fund Review*, London: The Fund, 1984, p. 111–115; Françoise Gaultier, La Tombe du Cardinal par Franciszek Smuglewicz: des nouveaux dessins retrouvés dans le fonds inédit d'Ingres, in: *Bulletin du Musée Ingres*, 2005, p. 38–91; Lucinda Lax, Franciszek Smuglewicz's James Byres of Tonley and his Family. A Scottish Antiquarian Network in Eighteenth-Century Rome, prieiga per internetą: <https://edinburghscottishdiaspora.wordpress.com/tag/dr-lucinda-lax/> (2016 11 29) [žiūrėta 2023 03 31] ir kt.

2 Vladas Drėma, *Pranciškus Smuglevičius*, Vilnius: Vaga, 1973.

3 *Acta Academiae Artium Vilnensis*, t. 11: *Pranciškus Smuglevičius ir jo epocha*, sudarė Vidmantas Jankauskas, Vilnius, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997.

4 Dalia Tarandaitė, Pranciškaus Smuglevičiaus paveikslas „Trinitorių ordino steigėjai garbina Švč. Trejybę“, in: *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, t. 3, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 1999, p. 25–30; Idem, Švietėjų etinių idealų atspindys Pranciškaus Smuglevičiaus ir jo mokiniių kūryboje, in: *Ibid.*, t. 5, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2002, p. 504–509; *Pranciškus Smuglevičius. Nuo antikinės Romos iki Vilniaus universiteto. Parodos katalogas*, katalogo sudarytoja ir tekstų autorė Dalia Tarandaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, 2022; Idem, Pranciškui Smuglevičiui atminti ir geriau pažinti, in: *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, t. 23, Vilnius: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, 2022, p. 226–239. D. Tarandaitės kuruota paroda *Pranciškus Smuglevičius. Nuo antikinės Romos iki Vilniaus universiteto* Vilniaus paveikslų galerijoje veikė 2021 m. gegužės 13 d. – 2022 m. kovo 13 d. Plačiau apie parodą žr. Pranciškus Smuglevičius. Nuo antikinės Romos iki Vilniaus universiteto“, prieiga per internetą: <https://www.lndm.lt/pranciskus-smugleviccius-nuo-antikines-romos-iki-vilniaus-universiteto/> [žiūrėta 2023 02 20].

1. Bolesłovas Mykolas Ruseckas (*Bolesław Michał Rusiecki*, 1824–1913), pagal Pranciškų Smuglevičių, *Pranciškaus Smuglevičiaus autoportreto, buvusio Kazimiero Jelskio (Kazimierz Jelski, 1782–1867) kolekcijoje, kopija*, popierius, akvarelė, 20,8 × 28,3 cm (albumo lapas), 16 × 16 cm (vaizdas), 1843 m. gegužės 3 d., Vilnius. Boleslovo Mykolo Ruseckio piešinių ir eskizų albumas (1842–1858 m.). Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 320, b. 62, l. 28r.

Portretas publikuojamas pirmą kartą.

Dailininko prieraiše po Vilniuje sukurtu portretu rašoma: „Franciszek Smuglewicz Kopia z takiegoż [portretu], przez Niego Samego malowanego. Znajdujący się u Profesora Rzeźbiarstwa b. u. Wileńskiego Kazim[iera] Jelskiego. Wilno. 1843 Maj 3. d.“ („Pranciškus Smuglevičius. Tokio pat [portreto], Jo Paties tapyto, kopija. Buvusio Vilniaus universiteto skulptūros profesoriaus Kazimiero Jelskio nuosavybė“).

tyrimus praturtina Rūtos Janonienės darbai⁵. Pastaraisiais metais Irenos Vaišvilaitės iniciatyva Lietuvos nacionaliniame dailės muziejuje rengiami ir P. Smuglevičiui skirti seminarai, kurių metu specialistai dalijasi naujausiais tyrimais ir atradimais.

Vis dėlto vienas P. Smuglevičiaus meninės veiklos aspektas – vaiko vaizdavimas pasaulietinės pakraipos darbuose – taip ir liko neaptartas. Šią aplinkybę paaiškinti nėra sudėtinga. Viena vertus, individualus mažamečių portretavimas ar juolab pats portreto žanras nebuvo pagrindinė P. Smuglevičiaus kūrybos sritis⁶. Kita vertus, vaikai apskritai kone tradiciškai likdavo didesnių socialinės ir meno istorijos tyrimų paraštėse. Visuomenine vaiko reikšme ir vizualine raiška Vakarų Europos kultūrinėje erdvėje nuosekliai pradėta domėtis tik XX a. 7–8-ajame dešimtmeciais⁷. Lietuvoje – tik XXI a. pradžioje⁸. Tačiau vaikystės bei jos įvaiz-

- 5 Rūta Janonienė, Smuglevičius Antanas, „Smuglevičius Pranciškus“, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 22, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, p. 161; Eadem, Smuglevičius Lukas, in: *Ibid*; Eadem, Smuglevičius Pranciškus, in: *Ibid*; Eadem, Pranciškus Smuglevičius Romoje, in: *Po Italijos saule: XVIII a. – XX a. pirmos pusės Lietuvos dailininkai Italijoje*, sudarė Dalia Tarandaitė, Rūta Janonienė, Giedrė Jankevičiūtė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2019, p. 29–50; Eadem, Krokuviečiai karčemoje, prieiga per internetą: https://www.tartle.lt/lt/kolekcijos/be_pavadinimo_62.html [žiūrėta 2023 02 21]; Eadem, Obri Beklerko (Aubrey Beauclerk) šeima Castel Gandolfe, prieiga per internetą: <https://www.lietuvisomenas.lt/artwork/846> [žiūrėta 2023 02 21]; Eadem, Du vyrai smuklėje, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 8: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Vyrai ir moterys*, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2022, p. 208–219.
- 6 Vladas Drėma, *op. cit.*
- 7 Minėtini šie chrestomatiniai tapę socialiniai ir menotyriniai vaikystės tyrimai: Philippe Ariès, *L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime*, Paris: Librairie Plon, 1960; *The History of Childhood*, edited by Lloyd de Mause, New York: Harper and Row, 1974; Lawrence Stone, *The Family, Sex and Marriage in England, 1500–1800*, London: Weidenfeld & Nicolson, 1977; Linda Pollock, *Forgotten Children – Parent-Child Relations from 1500 to 1900*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983; Dagmar von Gersdorff, *Kinderbildnisse aus vier Jahrtausenden: aus den Sammlungen der Berliner Museen*, Berlin: Hentrich Frölich & Kaufmann, 1989; Erika Langmuir, *Imagining Childhood*, New Haven: Yale University Press, 2006.
- 8 Žr.: Jolita Sarcevičienė, Vaikas XVI–XVII a. LDK visuomenėje: galimi auklėjimo ir socializacijos modeliai, in: *Menotyra*, 2003, Nr. 2 (31), p. 4–10; Eadem, Tėvai, vaikai ir edukacija namuose XVIII a. II pusėje, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 2: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Valstybė. Kultūra. Edukacija*, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015, p. 148–171; Raimonda Ragauskienė, Models Applied Upbringing Children of Upper Nobility of the Grand Duchy of Lithuania in the 16th – the Middle of the 17th Centuries, in: *Pedagogika*, 2014, t. 116, Nr. 4, p. 6–22; Olga Mastianica-Stankevič, *Praverus namų duris: moterų švietimas Lietuvoje XVIII a. pabaigoje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012; Martynas Jakulis, Pamestinukų globa XVIII a. Vilniuje, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 3: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Iššūkiai. Laimėjimai. Netektys*, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016, p. 193–208; Ugnė Jonaitytė, *Nesantuokinių vaikų motinos Vilniaus dekanate XVIII a.: socialinis statusas ir geografinė kilmė*, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 7: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Giminė. Bendrija. Grupotė*, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021, p. 225–245; Marija Matušakaitė, Iš mūsų muziejų dailės rinkinių: apie Telšių kraštotyros muziejuje saugomą XVIII a. nežinomo dailininko „Berniuko su rože“ portretą, in: *Kultūros barai*, 1984, Nr. 9, p. 64–65; Tojana Račiūnaitė, Portretas ir asmens tapatybė: karalaitė Marija Ona Teresė, in: *Dailės istorijos studijos*, t. 4: *Socialinių tapatumų reprezentacijos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūroje*, sudarė Aistė Paluišytė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 150–169.

dinimo tyrimų ir šio svarbaus žmogaus gyvenimo laikotarpio istorijos viešosios reprezentacijos padėčiai Lietuvoje sparčiai keičiantis⁹, atėjo metas į šį diskursą įtraukti ir P. Smuglevičiaus kūrybą. Juolab kad menininkas gyveno ir kūrė laikotarpiu, kai Apšvietos mąstytojų, o vėliau ir dėl romantizmo pasaulėjautos įtakos vaikystė buvo įvardinta, o vėliau ir teorinėje mintyje įtvirtinta kaip vienas svarbiausių, vertingiausių ir unikaliausių žmogaus gyvenimo etapų, kuriam būtina skirti daug ir deramo dėmesio.

Pagrindinis šio straipsnio tikslas – apžvelgti, o tiksliau, įvardinti ir apibrėžti P. Smuglevičiaus darbuose išryškėjančius pasaulietinius vaikystės įvaizdinimo pavyzdžius, kryptis ir pobūdį. Siekiant nuoseklumo ir konstruktyvumo, vaikų atvaizdai P. Smuglevičiaus kūryboje pristatomi tyrimui aktualius kūrinius skirstant į keturias temines kategorijas. Individualių vaikų portretų P. Smuglevičius nekūrė (arba jie neišliko), todėl tyrimo objektu tapo įvairaus pobūdžio ir sužeto daugiafigūrės kompozicijos, kuriose mažieji jų herojai dažnai nepelnytai buvo nepastebėti. Atidesnis žvilgsnis į šiuos P. Smuglevičiaus paveikslų veikėjus kuria intriguojantį vaiko vaidmens Apšvietos idėjomis gyvenusioje visuomenėje paveikslą; paveikslą, savitai veikusį ir Abiejų Tautų Respublikos kultūrinės erdvės dalimi buvusią Vilniaus meninę sceną.

Vaikai mitologinėse ir antikinėse kompozicijose

Antikinė mitologija Apšvietos epochos idėjinio konteksto tiesiogiai veikiamoje Lietuvos klasicizmo dailėje užėmė vieną esminių pozicijų. Anot Witoldo Dobrowolskio ir Krszystofo Załęskio, tuo metu „mitologinės scenos bei temos, semiamos iš senovės istorijos ir suvokiamos alegoriškai, vaidino labai svarbų vaidmenį formuojant moralines, visuomenines ir politines pažiūras“¹⁰. Taigi tokių sužetų pasirinkimas ir jų plėtojimas menininką taip pat paversdavo savitu savo žiūrovų ir sekėjų mokytoju, kitaip tariant – švietėju. Toks buvo ir P. Smuglevičius. 1763–1784 m. studijuojant ir dirbant Romoje, Antikos paveldo lopšyje, įgytą patirtį, ten susiformavusį klasicistinį meninį skonį ir jo propaguojamas moralines

9 Šiame kontekste reikia pabrėžti Nacionalinio muziejaus Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės valdovų rūmų indėlį. Jau anksčiau savo edukacinėse programose istorinei vaikystei didelį dėmesį skyręs muziejus 2022 m. atidarė pirmąją moderniojoje Lietuvoje surengtą išsamią vaikystės ir jos įvaizdinimo istorijai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje skirtą parodą „Nerūpestingas amžius. Vaikystė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“ (kuratoriai: Rasa Leonavičiūtė-Gecevičienė, Rita Lelekauskaitė-Karlienė, Marijus Uzorka; paroda veikė 2022 m. spalio 13 d. – 2023 m. sausio 15 d.). Plačiau apie tai žr. Nerūpestingas amžius. Vaikystė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje, prieiga per internetą: <https://www.valdovurumai.lt/lankytojams/parodos/nerupestingas-amzius-vaikyste-lietuvos-didziojoje-kunigaikstysteye> [žiūrėta 2023 02 20].

10 Witold Dobrowolski ir Krszystof Załęski, Antika ir Biblija, in: *Vilniaus klasicizmas*: parodos katalogas, parengė Elżbieta Charazińska, Ryszard Bobrow, Laima Bialopetravičienė, Birutė Rūta Vitkauskienė, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 61.

vertybes – laisvę, pilietiškumą, dorumą – jis perkėlė ne tik į savo piešinius ir drobės, bet ir skiepijo savo mokiniams Vilniuje, kurie taip pat vis dažniau savo kūryboje rinkosi antikinės istorijos temas.

Mitologinėse P. Smuglevičiaus drobėse savitus vaidmenis atliko ir vaikai. Vienas žviausių pavyzdžių – Šiaulių „Aušros“ muziejuje saugoma XVIII a. antrosios pusės – XIX a. pradžios kompozicija *Charono laivas* (2 il.). Šviesaus ir jaukaus, kone romantiško kolorito paveiksle kontrastingai vystoma liūdna teminė gija. Senovės graikų mitologijoje Charonas – tai požemio pasaulio dievo Hado keltininkas, kuris mirusiųjų vėles per Stigės upę perkelia į pomirtinę požemio karalystę. Tai matome ir P. Smuglevičiaus paveiksle. Tvirtais irklo mostais Charonas laiveliu plukdo į baltą drobulę įsopusią efemerišką, už paveikslo ribų, į tolį, taigi ir į amžinybę, žvelgiančią mirusios moters figūrą. Dešinėje ant kranto matome jos gedinčius artimuosius – rausvą draperiją dėvinčią, nosinę prie ašaromis pasrūvusių akių keliančią, dramatišku gestu su mirusiaja atsiseikinančią jauną moterį ir jai prie kojų sėdinčią ir raudančią mergaitę. Melsva tunika vilkinti šviesiaplaukė mergaitė dešiniąją ranką remia į alegorinę simboliką puošią urną, kurioje ilsisi žemiškąjį pasaulį palikusios moters pelenai. Kompoziciją papildė ir gailiai į verkiančiasias žvelgiantis, galbūt mirusiai šeimininkei priklausęs šunelis. Ypač natūrali ašarotas akis kumščiais trinančios mažosios paveikslo herojės reakcija. Nepasitenkinimo ir net susierzinimo nuspalvintas, nuo ašarų nuraudęs jos veidelis ypač sustiprina paveiksle kuriamą liūdesio dėl mirusios moters (galbūt motinos, sesers) ar net bejėgiškumo prieš likimą atmosferą. Išmoningai pasitelkęs vaikystei būdingų gaivališkų, nevaržytų emocijų pliūpsnį, P. Smuglevičius paveiksliui suteikė daugiau paveikumo ir natūralumo. Mergaitė paveiksle daug realistiškesnė nei kiek egzaltuota vyresnioji gedinti moteris. Galbūt dailininką čia įkvėpė gyvai matyto verkiančio vaiko scena, o gal mitologinėse ir alegorinėse kompozicijose dažnų mažųjų *putti* vaizdiniai.

Tačiau mergaitės vaidmuo *Charono laive* gali būti suvokiamas ne tik kaip emocinis katalizatorius, bet ir kaip alegorinis dėmuo. Melsva mergaitės tunika ir tokios pat spalvos plaukų dekoracija kelia asociaciją su tradicine kapų puošyba – meilę ir nemarią atmintį simbolizuojančiais neužmirštuolės žiedais. Kompozicijoje labai svarbus ir šuo – neatskiriamas pasaulietinio portreto herojus, o ypač dažnai vaizduotas drauge su vaikais – ne tik mielas žaidimų draugas, bet ir budrumo ir ištikimybės simbolis. Taip P. Smuglevičius savo drobėje užkodavo kiekvienam aktualias tiesas: likimo trapumą, pagarbą mirusiesiems ir neblėstančią meilę artimui.

Panašią dvigubą – kompozicijos pagyvino ir alegorinę (jaunystės, ateities, lojalumo) – funkciją atlieka ir keletas kitų mitologinėse P. Smuglevičiaus drobėse įvaizdintų vaikų. Tai ir guvaus kūdikio figūrėlę įamžinęs paveikslas *Romietės meilė tėvui*, ir švietėjiška pilietiškumo dvasia persmelktas grafinis kūrinys *Skity karalius*

2. Pranciškus Smuglevičius, *Charono laivas*, drobė, aliejus, 96 × 96,5 cm. Šiaulių „Aušros“ muziejus. Antano Lukšėno nuotrauka.

moko savo vaikus, kad jėga vienybėje, pagaliau ir margaspalvėje minioje motinas su kūdikiais ar jau ūgtelėjusius vaikus įvaizdinusios daugiąfigūrės kompozicijos *Antikinė auka* ir *Vestalės vainikavimas*¹¹.

11 Pranciškus Smuglevičius, *Romietės meilė tėvui*, popierius, aliejus, 36,5 × 51,5 cm, Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, LNDM T 839; Idem, *Skity karalius moko savo vaikus, kad jėga vienybėje*, popierius, tušas, plunksna, 34 × 17 cm, Varšuvos universiteto Grafikos kabinetas, teka 175, Nr. 62 (27); Idem, *Antikinė auka*, popierius, tušas, plunksna, 23,4 × 20,2 cm, Nacionalinis M. K. Čiurlionio dailės muziejus; Idem, *Vestalės vainikavimas (Imperatorius Titus suteikia Romos miestui teises)*, drobė, aliejus, 161 × 138 cm, 1785, Nacionalinis muziejus Varšuvoje, MP 3174 MNW.

„Istoriniai“ vaikai

Nors istorinės tematikos mene klestėjimo laikotarpis paprastai siejamas su XIX a. romantizmo ir tautinio atgimimo procesais, šis žanras pradėtas plėtoti jau XVIII a. viduryje. Lenkijoje ir Lietuvoje jis sutapo su Stanislovo Augusto (1732–1798) valdymo laikotarpiu (1763–1795). Šiai akademinės dailės temų hierarchijos viršūnę užkariavusiai meno kūrinio rūšiai nebuvo abejingas ir P. Smuglevičius. Maža to, jis tapo ryškiausiu pirmosios istorinės tapybos raidos fazės atstovu mūsų krašte¹². Tad atidžiau pažvelkime į šiuose dailininko darbuose pasirodančius istorinius, t. y. ne mituose ar pasakojimuose, o realiai egzistavusius ir vėliau garsiomis asmenybėmis tapusius, vaikus¹³.

Vieną įspūdingiausių pavyzdžių matome ne ką mažiau įspūdingo dydžio (345 × 518 cm) P. Smuglevičiaus drobėje, tapusioje ir vienu paskutinių dailininko darbų. Tai 1807 m. Vilniuje nutapyta, o šiandien Žemaičių „Alkos“ muziejaus kolekcijai priklausanti kompozicija *Agripina perkelia savo vyro Germaniko palaikus į tėvynę* (3 il.). Drobėje įamžintas Tacito (~56 – ~120) *Analuose* aprašytas I a. Romos istorijos fragmentas. Kompozicijos centre matome Brundusiumo (dabar Brindizis, Pietų Italija) uoste išsilaipinusią romėnų didikę, pirmojo Romos imperatoriaus Augusto (63 m. pr. Kr. – 14 m.) vaikaitę Agripiną (*vel* Agripina Vyresnioji, 14 m. pr. Kr. – 33 m.), rankose nešančią iš Antiochijos atsivežtą urną su savo vyro, žymaus romėnų karvedžio Germaniko (24 m. pr. Kr. – 19 m.) pelenais. Tikėtina, kad šią sceną savo monumentaliai, daugiafigūrei, antikinių architektūros ir kostiumo detalių sodriai spalvingo kolorito kompozicijai (kurioje, kaip spėjama, nutapė ir savo autoportretą) P. Smuglevičius pasirinko neatsitiktinai. Gana populiarių klasicistinių dailės siužetą dailininko teptukas, anot D. Tarandaitės, galėjo paversti ir mūsų krašto istorijai artima alegorija:

Didžiulio formato drobę [...] P. Smuglevičius nutapė neturėdamas konkretaus užsakovo, todėl joje įgalima išvelgti pačiam dailininkui svarbių idėjų, asmeninių intencijų raišką. Paveikslas vaizduoja laidotuvių procesiją, tačiau kalba ne apie mirtį. Žiūrovui siūloma pamąstyti apie ištikimybę, atsidavimą savo idealams, apie sielą uždegančią gimtojo krašto meilę, pagarbą jo istorijai ir herojams. Tai vertybės, kuriomis gyveno ir apie kurias per savo kūrinius kalbėjo P. Smuglevičius. [...] Daugelis P. Smuglevičiaus nutapytų paveikslų per antikos istorijos įvykius kalba apie savojo meto ir savojo krašto aktualijas. Politinių asociacijų kelia ir drobė „Agripina perkelia savo vyro Germaniko palaikus į tėvynę“. Galima išvelgti paralelę tarp Antiochijoje mirusio Germaniko

12 Anna Grochala, Istorija ir alegorija, in: *Vilniaus klasicizmas*, p. 117–118.

13 Plačiau apie tokio pobūdžio vaikų portretus taip pat žr. Dagmar von Gersdorff, *op. cit.*, p. 94–107.

3. Pranciškus Smuglevičius, *Agripina perkelia savo vyro Germaniko palaikus į tėvynę*, drobė, aliejus, 345 × 518 cm. Žemaičių muziejus „Alka“, ŽAM GEK 1316. Antano Lukšėno nuotrauka. Iliustracija iš leidinio: Dalia Tarandaitė, *Pranciškus Smuglevičius. Nuo antikinės Romos iki Vilniaus universiteto. Parodos katalogas*, katalogo sudarytoja ir tekstų autorė Dalia Tarandaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, 2022, p. 18–19.

(manyta, nunuodyto imperatoriaus Tiberijaus [(42 m. per Kr. – 37 m.) įsakymu – *J. V.*] ir 1798 m. St. Peterburge mirusio paskutinio Lietuvos ir Lenkijos valdovo Stanislovo Augusto Poniatovskio (taip pat buvo kalbama apie nunuodijimą). Ir vienam, ir kitam mirus, „liaudis dejavo, kad pražuvo valstybė“.¹⁴

Meilės tėvynei simbolių turtingoje drobėje matome ir keletą vaikų. Kompozicijos dešinėje, pirmajame plane, pavaizduotas į motinos kelius atsirėmęs, į viršų svajingai žvelgiantis, gyvenimo trapumą, tikėtina, simbolizuojančius gėlių žiedlapius rankutėse gniauziantis mažas šviesiaplaukis berniukas. Greta ir dvi besišnekučiuojančių paauglių figūros. Kairėje pusėje, šešėlyje, matome du kiek jaunesnius, taip pat į pokalbį įsitraukusius, greičiausiai Agripiną ir jos palydą

14 Dalia Tarandaitė, Pranciškaus Smuglevičiaus paveikslas „Agripina perkelia savo vyro Germaniko palaikus į tėvynę“, prieiga per internetą: <https://www.lndm.lt/pranciskaus-smugleviciaus-paveikslas-agripina-perkelia-savo-vyro-germaniko-palaikus-i-tevynę/> [žiūrėta 2023 02 21]; P. Smuglevičiaus paveikslas „Agripina perkelia savo vyro Germaniko palaikus į tėvynę“, prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=B94da71iBmw> [žiūrėta 2023 02 21].

aptarinėjančius berniukus. Vienas draugiškai remiasi į kito petį. Už berniukų – žavų šviesiaplaukį kūdikį prie krūtinės švelniai glaudžianti moteris. Ir vis dėlto paveiklo centre kiti du mažamečiai – išdidžiai šalia Agripinos žengiantys du iš devynių jos vaikų: motinos skraistės įsikibęs Gajus Cezaris, būsimasis Romos imperatorius Kaligula (12–41), ir gėlių žiedlapiais nubarstytais akmeniniais laiptais grakščiai žemyn lipanti jauniausioji jo sesuo Julija Livila (~18 – ~41).

Atidžiau pažvelgę į Agripinos vaikus ir juos palyginę su kitais kompozicijoje įamžintais mažaisiais herojais, matome, kad vaikiškumo jiems suteikta ne per daugiausia. Veido bruožai gruboki, stokoiantys švelnumo. Viena vertus, tokį rezultatą lėmė pats tapytojo braižas, nes jo teptukui būdingas tvirtų, masyvių žmonių vaizdavimas. Kita vertus, P. Smuglevičiaus paveikslų personažus dažnai gaubia ir šį įspūdį sušvelninanti ramybė, stojiškumo aura, kuri nagrinėjamame paveiksle ypač išryškėja Agripinos ir į toli žvelgiančios gracingosios Julijos Livilos figūrose. Vaizduodamas Kaligulą ir Juliją Livilą P. Smuglevičius, ko gero, ir nesiekė jiems suteikti vaikiško žavesio ir lengvumo. Šių „istorinių“ vaikų vaidmuo paveiksle daugiau simbolinis. Žvelgdamas į drobę ir jos veikėjus, ypač Kaligulą, akylesnis žiūrovas tikrai prisimins pasakojimus apie šį ekscentrišką valdovą. Audringą berniuko ateitį jo vaikystės portrete simboliškai išryškino ir P. Smuglevičius. Kaligulos veidas su ugingomis, tačiau kiek primerktomis akimis, suraukti antakiai kontrastuoja su smulkiu vaikišku jo kūno sudėjimu, o drobėje įamžinta brandi ir tuo pat metu nejauki jo mina tarytum tampa nebyliu įspėjimu apie būsimas įtampas. Labai panašią veido išraišką matome ir ne viename antikiniame imperatoriaus Kaligulos biuste. Visai įmanu, kad jie turėjo įtakos ir Romoje dvidešimt metų gyvenusiam ir studijavusiam, tad puikiai antikinę ikonografiją išmaniusiam P. Smuglevičiui¹⁵.

„Istorinį“ vaiką, tiesa, turėdamas kur kas mažiau tikslų ikonografinių pavyzdžių, dailininkas užfiksavo ir kitame savo kūrinyje. 1786 m. pradėtame kurti, o vėliau išgraviruotame Lenkijos istorijai nuo seniausiųjų laikų iki 1772 m. skirtame piešinių cikle jis pavaizdavo Lenkijos karaliaus Meškos I (*Mieszko I vel Mieczysław I*, ~935–992¹⁶) vaikystės epizodą (4 il.). Pasak metraščių, jaunas karalius nuo gimimo buvo aklas, tačiau jam sulaukus septynerių įvyko stebuklas – dalyvaujant ritualinį įžengimą į suaugusiųjų pasaulį simbolizavusioje plaukų kirpimo ceremonijoje jis atgavo regėjimą. Tiesa, manoma, kad legendinis Meškos I išgijimas galėjo simbolizuoti ir apsikrikštijusio karaliaus išmintingai valdomos šalies išvedimą iš tamsos (pagonybės) į šviesą (krikščioniškąjį tikėjimą).

15 Dalia Tarandaitė, Pranciškaus Smuglevičiaus paveikslas „Agripina perkelia savo vyro Germaniko palaikus į tėvynę“; Vladas Drėma, *op. cit.*, p. 228.

16 Ilgus metus istoriografijoje buvo įsitvirtinęs ne visai tiksliai rekonstruotas karaliaus vardas – Mečislovas I (*Mieczysław I*). Kaip tik taip valdovas įvardintas ir ne viename P. Smuglevičiaus kūrinio aprašyme. Šiame straipsnyje pasirinktas šiuolaikinėje Lenkijos istoriografijoje vartojama Meškos I (*Mieszko I*) versija. Plačiau apie tai žr. Anna Grochala, Mečislovo I apkirpimas, in: *Vilniaus klasicizmas*, p. 141.

4. Angelo Campanella (~1748 – ~1815), pagal Pranciškų Smuglevičių, *Meška I ritualinio apkirpimo metu atgauna regėjimą*, popierius, vario raižinys, 57 × 40 cm (lakštas), 37,8 × 30,7 cm (vaizdas), 1850 m. (iš Jono Kazimiero Vilčinskio (*Jan Kazimierz Wilczyński*, 1806–1885) *Vilniaus albumo*). Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, LNDM G 3749.

Verta dėmesio ir kompozicijos herojų apranga. Tiek Meška I, tiek jo artimieji, dvariškiai, patarėjai ir tarnai vilki ne viduramžiškus, o antikinei madai būdingus drapiruotus drabužius. Scenos fone matome ir antikinių architektūrinių detalių. Taigi Apšvietos visuomenės taip vertintų ir idealiu pavyzdžiu laikytų pažangios senovės Graikijos ir senovės Romos istorijos ir kultūros ženklai tampa jaunojo valdovo nešamų teigiamų reformų simboliu. Iškalbingas ir dar vienas kūrinyje paliktas anachronizmas. Kompozicijos centre pavaizduota moteris, greičiausiai jaunojo karaliaus motina, dėvi pagal XVIII a. antrosios pusės madą pasiūtą suknelę. Galima nedrąsiai spėti, kad taip simbolinę Meškos I istoriją P. Smuglevičius įtaigiai susiejo su jo laikais Lenkijoje ir Lietuvoje vykusiais Apšvietos epochos inspiruotais pokyčiais ir viltimis modernizuoti kraštą, suteikti jam „naująjį regėjimą“. Šiaip ar taip, kaip ir *Agripinos* drobėje, taip ir šiame kūrinyje vaiko figūra tampa platesnės alegorijos dalimi, simboliu, o ne individualios psichologinės studijos objektu. Vaikas čia yra tik nedidelis didelio pasakojimo apie politines peripetijas ir ryškias asmenybės fragmentas.

„Šiuolaikiniai“ vaikai

Vaikus P. Smuglevičius vaizdavo ne tik sudėtingose mitologinėse ir istorinėse kompozicijose. Į dailininko akiratį neišvengiamai pakliuvo ir mažieji jo amžininkai. Pirmiausia tokius vaikus matome svetimšalių ir Abiejų Tautų Respublikos didikų dailininkui užsakytuose ir, žinoma, svarbiu finansiniu šaltiniu jam buvusiuose daugiafigūriuose šeimininiuose portretuose. Čia pirmiausia minėtini du ryškūs pavyzdžiai – Beauclerkų ir Prozorų šeimų paveikslai.

1779 m., P. Smuglevičiui dar gyvenant Italijoje, jautriai ir su dideliu dėmesiu detalei nutapytame rafinuotame 1779–1780 m. į *Grand Tour* po Italiją išvykusių anglų didikų Beauclerkų atvaizde (5 il.) pirmiausia žvilgsnis krypsta į dešinėje prie šachmatų stalelio sėdintį ir kažkokį dokumentą, o galbūt ir laišką skaitantį vyrą ereliška nosimi. Tai parlamentaras, aistringas antikinio paveldo ir meno kolekcininkas, penktasis Sent Olbanso kunigaikštis Aubrey'is Beauclerkas (*Aubrey Charles Fitz-Roy Stuart Beauclerk*, 1740–1802). Aplink šį imponantišką vyrą susibūrę jo artimieji. Kairėje nutapyta dailia dramblio kaulo spalvos suknele vilkinti ledi Catherine'a Beauclerk (*vel Catherine Ponsonby*, 1742–1789). Kaip ir „dera“ to meto moteriai, pirmenybę ji teikia ne knygai, o siuvinui. Motinai kamėją tiesia stotingas vyriausias sūnus, būsimas šeštasis Sent Olbanso kunigaikštis Aubrey'is (1765–1815). Paveikslą papildo ir žaismingos mažamečių dukterų – Catherine'os Elizabethos (~1768–~1803) ir Caroline'os Beauclerk (~1775–1838) – figūros. P. Smuglevičių su tada Italijoje viešėjusiais anglų aristokratais Beauclerkais galėjo supažindinti arba jo bičiulis, archeologinius kasinėjimus prie Romos vykęs dailininkas ir čičeronė Thomas Jenkinsas (~1722–1798), arba škotų architektas

5. Pranciškus Smuglevičius, *Aubrey Beauclerko šeima Kastel Gandolfė*, drobė, aliejus, 62,2 × 73,8 cm, 1779 m. Privati dr. Jauniaus Gumbio kolekcija.

ir antikvaras, taip pat atvykėlius britus Amžinajame mieste paprastai globojęs Jamesas Byersas (*vel James Byres of Tonley*, 1734–1817)¹⁷. Bet tikriausiai dailininką ir anglų aristokratų suvedė T. Jenkinsas, nes Beauclerkų šeima pavaizduota kaip tik jo nuomotose vilos Kastel Gandolfo miestelyje terasoje¹⁸.

17 T. Jenkinso tyrimus finansavo A. Beauclerkas drauge su anglų didikų ir politikų Thomu Brandu jaunesniu (1749–1794). Plačiau apie tai žr. Rūta Janonienė, Obri Beklerko (Aubrey Beauclerk) šeima Castel Gandolfo; in: *Pranciškus Smuglevičius. Nuo antikinės Romos iki Vilniaus universiteto*, p. 42–43.

18 P. Smuglevičius nutapė dar vieną grupinį Beauclerkų šeimos portretą, kuriame didikus pavaizdavo itališkajame *campagna*, gamtos ir antikinių iškasenų apsuptyje. Šiuo metu paveikslas saugomas Didžiojoje Britanijoje: Pranciškus Smuglevičius, *Grupinis penktojo Sent Olbanso kunigaikščio šeimos portretas*, drobė, aliejus, 67,4 × 73,7 cm, 1778–1779 m., 1978.204, The Wilson – Cheltenham Art Gallery & Museum. Plačiau apie tai žr. *Portrait of The Hon. Aubrey Beauclerk and his Family, in an Elegant Interior, a View to the Castel Gandolfo Beyond*, prieiga per internetą: <https://lithuanianart.com/artwork/846> [žiūrėta 2023 02 21]; *A Family Group of the 5th Duke of St Albans. Franciszek Smuglewicz (1745–1807) (attributed to)*, prieiga per internetą: <https://artuk.org/discover/artworks/a-family-group-of-the-5th-duke-of-st-albans-62041> [žiūrėta 2023 02 21].

Nors paveiksle apstu savitai įpareigojančių reprezentaciniams portretams būdingų simbolinių prabangos elementų (didingos terasos kolonos, užuolaidų draperijos, puošnūs baldai, stoiškos A. Beauclerko ir jo žmonos pozos), P. Smuglevičiui pavyko šiam kūrinii suteikti ir pakankamai nuoširdaus jaukumo. Tai ir pietietiškos šviesos nuskaidrintas šiltas koloritas, ir už lango vilnijantis romantiškas peizažas su ant kalno stūksančia Kastel Gandolfo pilimi. Dėmesį iškart patraukia ir ne tipiškai reprezentatyvi, o natūrali susikaupusio ir net, regis, pamiršusio, kad apskritai yra tapomas, vyriausiojo A. Beauclerko sėdėseną. Žavesio kompozicijai suteikia ir mergaitės: peizažinę akvarelę liejanti Catherine'ą Elizabetha (visai įmanu, kad P. Smuglevičius jaunajai Beauclerk atskleidė ir vieną kitą dailės paslaptį ar davė praktinį patarimą), kaip ir su vienu iš paveiksle nutapytų šunelių (antrasis snaudžia dešinėje, greta ledi Catherine'os) laiką leidžianti mažoji Caroline'ą. Kaip taikliai pastebėjo R. Janonienė, šiame P. Smuglevičiaus paveiksle vaikų atvaizdai perteikti ypač jautriai, o „atviras, tiesus nuo piešinio galvą pakėlusios mergaitės žvilgsnis čia tampa visos kompozicijos centru“¹⁹. Menininko sprendimas kompozicinę ašį nukreipti ne į šeimos galvą ar jo žmoną, o į vyresniosios dukters figūrą yra įdomus ir kiek netikėtas. Žinoma, įtaką dėl šeimyninio portreto kompozicijos P. Smuglevičiui galėjo daryti (ir tikriausiai darė) ir patys užsakovai.

Tikėtina, kad rinkdamiesi kaip tik tokią kūrinio „architektūrą“ tiek dailininkas, tiek Beauclerkai siekė kelių tikslų. Viena vertus, toks figūrų išdėstymas ir apskritai šiek tiek netradiciška, laisvesnė ir jaukesnė kompozicija atliepia paskutiniesiems XVIII a. dešimtmečiams būdingą sentimentalumo estetiką puikiai atskleidusį ir tuometėje Anglijoje ypač populiarių pokalbio paveikslo (angl. *conversation piece*) žanrą²⁰, t. y. neformalius, gamtoje ar interjere nerūpestingai laiką leidžiančių šeimų atvaizdus. Ir tikrai, šis paveikslas veikiau primena draugišką šeimos pasisėdėjimą, kurio metu kiekvienas jos narys užsiima savais pomėgiais, o ne suvaržytą ir griežtą reprezentacinį portretą. Antra vertus, kūrinio struktūroje juntamas ir simbolinis prieskonis. Atidžiau pažvelgę pamatysime, kad kompozicijos centru tampa ne tik Catherine'ą Elizabetha, bet ir už jos stovintis brolis Aubrey'is. Šie du vyriausieji Beauclerkų kūrinio epicentre nutapyti vaikai savitai simbolizuoja čia pat sėdinčių ir tarytum juos saugančių tėvų į juos dedamas viltis ir lūkesčius.

Kaip tik tokią interpretaciją skatina ir žvilgsnis į dešiniajame apatiniame paveikslo kampe ypač švelniai ir jautriai (ši nuotaika ir maniera labai primena paskutiniaisiais XVIII a. dešimtmečiais Joshua Reynoldso (1723–1792), Thomas'o Gainsborough'o (1727–1788), George'o Romney'io (1734–1802) ir Johno Hopnerio (1758–1810) kurtus vaikų portretus) nutapytą jaunėlę Caroline'ą. Su savo

19 Rūta Janonienė, Obri Beklerko (Aubrey Beauclerk) šeima Castel Gandolfe.

20 Plačiau apie tai žr. Mario Praz, *Scene di conversazione / Conversation Pieces*, Roma: Ugo Bozzi editore, 1971; Didier Bodart, „La conversazione“: *dipinti dal cinquecento all'ottocento: catalogo* (1–20 Dicembre 1976; Galleria Gasparrini), Roma: Galleria Gasparrini, 1976; Desmond Shawe-Taylor, *The Conversation Piece: Scenes of Fashionable Life*, London: Royal Collection Enterprises, 2009.

šuniuku ant žemės sėdinti, mintyse paskendus mergaitė, regis, net nepastebi, kas vyksta aplinkui. Kol kas ji tik nerūpestingai dienas leidžiantis vaikas. Su iškalbinga vaikystės fenomeno simbolika galima sieti ir du Beauclerkų paveiksle įamžintus, tradicinėje portretinėje ikonografijoje paprastai ištikimybę simbolizavusius šunis. Ant Caroline'os kelių įsitaisęs šuo energingesnis, kiekvieną akimirką pasirengęs žaisti su savo mažąja šeimininke, o šalia jos motinos ramiai snaudžiantis šuo kur kas ramesnis – šeimos židinio kurstymu ir jos stabilumu besirūpinanti moteris jau neturi laiko lengvabūdiškoms pramogoms. Taigi šiame kūrinyje P. Smuglevičius stengiasi išryškinti ir skirtingus žmogaus gyvenimo tarpsnius, parodyti jų specifiką.

Savitą vaidmenį vaikų figūros atlieka ir *Prozorų šeimos portrete* (6 il.). Didelių matmenų paveikslo užsakovas buvo P. Smuglevičiaus mecenatas, Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės stovyklininkas ir Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo pirmininkas, vienas 1794 m. sukilimo Lietuvoje ir Voluinėje organizatorių Karolis Prozoras (*Karol Prozor*, 1761(?)–1841). Alegorinių ir simbolinių elementų turtingas kūrinys skirtas šios šeimos patriarcho atminimui pagerbti. Kompozicijos centru tapo medalione profiliu įamžintas, tada jau miręs K. Prozoro tėvas – politinis ir karinis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės veikėjas, Vitebsko vaivada Juozapas Prozoras (*Józef Prozor*, 1723–1788). Vyro pareigybės įrašytos ir medalione. Dar vieną svarbų kompozicinį įrašą ant kipariso žievės raižo vyriausias vaivados sūnus K. Prozoras. Tai poeto, beje, taip pat P. Smuglevičiaus portretuoto Pranciškaus Karpinskio (*Franciszek Karpiński*, 1741–1825) eilutės: „Żył dla nas wiek swoy cały / Nieba go nam zabrały / Lecz zostawił przykład cnoty / Oycze: my tak nie sieroty“ („Gyveno mums visą savo gyvenimą / Dangus jį pasiėmė / Bet išliko dorybių pavyzdys. / Tėve: [dėl šios priežasties] mes nesame tokie našlaičiai“²¹). Virš medaliono įvairiaspalvių gėlių vainiką kelia Karolio žmona Liudvika Šuiskytė-Prozorienė (*Ludwika Konstancja z Szujskich Przorowa*, 1769–1828), o už jos stovi Juozapo Prozoro dukters Barboros Prozoraitės-Bukotienės (*Barbara z Prozorów Bukatowa*, ~1770 – po 1797) vyras – Abiejų Tautų Respublikos diplomatas Pranciškus Bukota (*Franciszek Bukaty*, 1747–1797)²². Antrajame plane, šalia K. Prozoro, – dar dvi figūros. Tai Karolio broliai: tradiciniu bajorišku kostiumu (kontušas, Slucko juosta) ir skusta galva iš kitų kūrinių herojų išsiskiriantis Žemaitijos seimelio deputatas Lietuvos Vyriausiąjame Tribunole²³ Antanas Prozoras (*Antoni Prozor*, ~1760 – po 1789)²⁴ ir vakarietiškai vilkintis Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės

21 Krystyna Znojewska-Prokop, Pranciškus Smuglevičius. Prozorų šeimos portretas, in: *Vilniaus klasicizmas*, p. 180–181.

22 Anksčiau identifikuotas kaip jaunesnysis Karolio brolis Ignacijusas Prozoras (*Ignacy Kajetan Prozor*, po 1760 – po 1789).

23 Adam Stankevič, *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII a. antroje pusėje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018, p. 84.

24 Anksčiau identifikuotas kaip Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kariuomenės tautinės kavalerijos pulkininkas ir iždo administratorius Stanislovas Jelskis (*Stanisław Jelski*, ~1740–1829) – jauniausiosios

kariuomenės generolas majoras Ignacijus Kajetonas Prozoras (*Ignacy Kajetan Prozor*, po 1760 – po 1789). Alegorine ramybe, mirties, gedulo ir liūdesio atmosfera alsuojančioje, atminties ženklų turtingoje (tolumoje stūksanti piramidė, gėlių žiedlapiai, zoomorfiniais ir augaliniais motyvais dekoruotas sarkofagas) kompozicijoje matome ir du Karolio ir Liudvikos Prozorų vaikus: kairėje nutapyta mažoji Marijona (*Marianna Prozorówna*, 1787–1803), o dešinėje – vyresnioji jos sesuo Juozapa (*Józefa z Prozorów Błeszczyńska*, 1786–1850).

Iki šiol istoriografijoje vyravo nuomonė, kad kūrinio kairėje nutapytas Prozorų sūnus Juozapas Prozoras (*Józef Prozor*, 1789–1845), o dešinėje – vyresnioji jo sesuo Marijona²⁵. Vis dėlto ne viena aplinkybė verčia tuo abejoti. Pirmiausia atkreiptinas dėmesys į Prozorų vaikų gyvenimo datas ir vardų sutapimą²⁶. 1789 m. P. Smuglevičiui tapant paveikslą, Juozapas buvo ne dvejų–trejų metų (kaip tik panašaus amžiaus vaikas užfiksuotas paveiksle), o naujagimis, todėl greičiausiai kūrinyje pavaizduotos dvi vyresnės jo seserys – Juozapa ir Marijona. Juozapo ir Juozapos vardų panašumas taip pat galėjo įnešti maišaties. Ne mažiau svarbūs ir kiti šio reprezentacinio alegorinio, taigi iki mažiausios smulkmenos apgalvoto, portreto simboliniai kompoziciniai elementai. Jeigu laikysimės nuostatos, kad paveiksle įamžintos seserys Marijona ir Juozapa (o kaip tik tokia yra ir šio straipsnio autorės nuomonė), tada pamatysime, kaip tiksliai kūrinyje yra išlaikyta pusiausvyra tarp portretuojamųjų Prozorų giminės atstovų lyčių ir kraujo ryšių: trys vienoje grupėje stovintys šios šeimos nariai vyrai ir trys šios šeimos narės moterys (portretuojamosios vilki ir pabrėžtinai panašios stilistikos suknelėmis). O štai su Prozorais susigiminiavęs kitos šeimos atstovas Bukota įamžintas individualiai, o ir stovi dešiniau. Žinoma, tokios paveikslo interpretacijos oponentai galėtų sakyti, kad senuosiuose atvaizduose dėl reprezentacinių sumetimų dailininkai vaikus dažnai dirbtinai „paaugindavo“, taigi ir šiame portrete kūdikis Juozapas galėjo tapti kur kas vyresnis. Lygiai taip pat jis galėjo dėvėti ir suknelę – įprastą tuometę berniukų iki penkerių metų amžiaus garderobo dalį. Vyrišką vaiko lytį galėtų rodyti ir tai, kad jis pavaizduotas arčiau „vyriškosios“ paveikslo veikėjų grupės. Tačiau galutinį atsakymą dėl mažosios Prozorų atžalos tapatybės duotų tik nauji archyviniai šaltiniai.

Įdomi ir gana gerai dokumentuota ir paveikslo sukūrimo istorija. Prozorų korespondencija rodo, kad iš pradžių P. Smuglevičius nutapė kiekvieno suaugusio

Juozapo Prozoro dukters Rožės (*Róża Prozor*, ~1760–1834) situoktinis. Plačiau apie argumentus, kodėl portrete, tikėtina, užfiksuotas ne jis, o Ignacijus Prozoras, žr. Zbigniew Michalczyk, Franciszek Smuglewicz, Jan Chrystian Kamsetzer i pamięć synów o Józefie Prozorze, in: *Biuletyn Historii Sztuki*, 2014, R. 76, Nr. 2, p. 200–202.

25 Krystyna Znojewska-Prokop, *op. cit.*

26 Plačiau apie tai žr. Elżbieta Orman, Prozor Karol, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXVIII/3, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Zakład narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej akademii nauk, 1985, p. 539.

6. Pranciškus Smuglevičius, *Prozorų šeimos portretas*, drobė, aliejus, 182 × 144 cm, 1789 m. Nacionalinis muziejus Varšuvoje, MP 225 MNW.

drobės veikėjo portretines studijas. Skyrium nebuvo portretuoti tik vaikai. Galbūt todėl Juozapa ir Marijona nėra pernelyg individualizuotos. Profliu pavaizduota Juozapa tik statiškai atkartoja velionį Prozorą, simboliškai pagerbiantį motinos gestą. Marijonos portrete kiek daugiau vaikiško žavesio. Visai kaip Beauclerkų šeimos atvaizde įamžinta mažoji Caroline'a, su gėlių žiedais žaidžianti mergaitė yra paskendusį savo mintyse. Bet ir čia negalima pamiršti alegorinės-memorialinės

šio reprezentacinio portreto paskirties. Prozorų vaikai ne tik senelio atminimą saugantys šeimos istorijos liudininkai, bet ir tos šeimos ateitis ir viltis. Be vaikų Prozorų istorija būtų trumpalaikė. Visai kaip Marijonos raškomos greit nuyšiančios gėlės.

Paveikslo kompozicija sulaukė daug kritikos. Anot tyrėjų, toks schematiškumas ir sausumas P. Smuglevičiui nebūdingas. V. Drėma net spėjo, kad kūrinys galėjo būti „kurio nors mokinio padaryta dingusio originalo kopija“, tačiau drauge iškelė ir versiją, jog „naivi ir schematiška šio portreto kompozicija – greičiausiai užsakovų pageidavimo rezultatas“²⁷. Žinant, kaip uoliai Prozorai siekė įamžinti tėvo atminimą²⁸, tai visai tikėtina. Tai kad dailininkas mažiesiems Prozorams norėjo skirti kur kas svarbesnį vaidmenį, rodo ir mūsų dienas pasiekę keli šio portreto eskizai²⁹.

Talentingas P. Smuglevičiaus teptukas tikrai gebėjo kurti įspūdingus šeimyninius portretus. Tai liudija ir šiuo metu laikomas dingusiu (paskutinį kartą matytas 1921 m. Varšuvoje)³⁰ ir tik iš fotografijų žinomas 1786 m. Varšuvoje nutapytas vyriausiojo jo brolio, taip pat dailininko Antano Smuglevičiaus (*Antoni Smugiewicz*, 1740–1810) šeimos portretas (7 il.). Viengungis Pranciškus su broliu Antanu palaikė šiltus santykius, drauge su jo šeima (iš pradžių Varšuvoje, o vėliau ir Vilniuje) pragyveno devyniolika metų³¹. Sentimentalizmu ir romantika dvelkiantis kūrinys, beje, labai primenantis Élisabethos Vigée Le Brun (1755–1842) darbų nuotaiką ir estetiką, tiesiog spinduliuoja didele ir nuoširdžia P. Smuglevičiaus meile dukterėčioms Teklei, Rudolfai, Marijonai, Domininkai ir svainei Onai Šustovskytei (*Anna z Szustowskich Smugiewiczzowa*, † po 1807). Mažosios Smuglevičiūtės drobėje labai individualizuotos, taikliai perteikiamas kiekvienos mergaitės charakteris, o tai akivaizdi refleksija į Apšvietos edukatorių kvietimą ieškoti kiekvieno vaiko unikalumo. Stiprų P. Smuglevičiaus ryšį su brolio šeima liudija ir 1807 m. rugsėjo 6 d. Vilniuje surašytas testamentas. Antano prašė pasirūpinti jo laidotuviemis ir kitiems giminaičiams išdalinti jo knygas ir graviūras. Visą kitą savo turtą užrašė „mylimoms brolėnaitėms“, dar prieš tai jas ir jų motiną apdovanojęs „žiedais su deimantais, gautais dovanų iš įvairių monarchų bei didikų“³²:

[...] Kadangi mano brolis Antanas Smuglevičius drauge su manimi gyveno devyniolika metų ir buvo su savo žmona ir dukromis Tekle, Rudolfą,

27 Vladas Drėma, *op. cit.*, p. 171.

28 Dėl šio portreto buvo atlikta net Juozapo Prozoro palaikų ekshumacija, žr. Zbigniew Michalczyk, *op. cit.*

29 Pranciškus Smuglevičius, *Eskizai Prozorų šeimos portretui*, popierius, pieštukas, teptukas, plunksna, 1789 m., teka 1098, Nr. 142 ir 146, inv. Nr. 62532, Varšuvos universiteto Grafikos kabinetas.

30 Vladas Drėma, *op. cit.*, p. 173, 365–366; Vladas Gasiūnas, Pranciškus Smuglevičius, p. 375.

31 Pranciškus Smuglevičius. *Nuo antikinės Romos iki Vilniaus universiteto*, p. 26–27.

32 Vladas Drėma, *op. cit.*, p. 350.

7. Pranciškus Smuglevičius, *Antano Smuglevičiaus žmonos su vaikais portretas*, drobė, aliejus, 1786 m., Varšuva, dabartinė buvimo vieta nežinoma. Iliustracija iš leidinio: Vladas Drėma, *Pranciškus Smuglevičius*, Vilnius: Vaga, 1973, il. 203.

Marijona ir Domininka paslaugus man, teikė gyvenimo patogumų ir paskolino daugiau negu 300 raudonųjų auksinų, dėl to jo vaikams, o mano broliųnaitėms skiriu visą likusį savo palikimą, netgi savo pensiją, einančią mano naudai, kadangi nevedęs pasilikau, skiriu ir atiduodu toms pačioms savo broliųnaitėms, daugiau nieko neprileisdamas prie savo palikimo [...].³³

33 *Ibid.*

Buitinio tapybos žanro pradininkas Lietuvoje P. Smuglevičius savo drobėse fiksavo ir ne bajorų luomo vaikus. Ryškiausias pavyzdys – apie 1790 m. sukurtas paveikslas *Liublino apylinkių valstiečiai* (8 il.). Kūrinyje vaizduojama švelniu humoru nuspalvinta kaimo gyventojų kasdienos scena. Vyresniam šeimos nariui (greičiausiai seneliui) stebint, jauna valstiečių šeima sodybos kieme atlieka tuomet įprastą higienos procedūrą – motinai prižiūrint tėvas atžaloms šukuoja utėles. Žavesio kompozicijai suteikia jos laisvumas ir momentiškumas, kurį dar labiau sustiprina kairėje paveiklo pusėje nutapyta veidu į žiūrovą pasisukusi mergaitė. Švietėjišką P. Smuglevičiaus pagarbą visiems visuomenės sluoksniams rodo ir tai, kad nepaisant nemalonios procedūros valstiečiai pavaizduoti labai pagarbiai. Tai dailiais ir tvarkingais drabužiais vilkintys (moteris net pasipuošusi rausvais karoliais), savo, o kartu ir visos bendruomenės, pradedant nuo pačių mažiausiųjų jos atstovų, švara ir sveikata susirūpinę orūs ir atsakingi žmonės³⁴.

P. Smuglevičiui apskritai buvo įdomi meninė jo kelyje sutiktų vaikų vaizdavimo raiška. Tai rodo net ir 1785 m. nutapytas kūriny *Galvų etiudai* ar 1799 m. sukurtas religinis paveikslas *Šv. Stanislovo mirtis*, kurio siužetinės kompozicijos fone, žmonių minioje matome ir žavią, labai tikrovišką kūdikio galvutę³⁵.

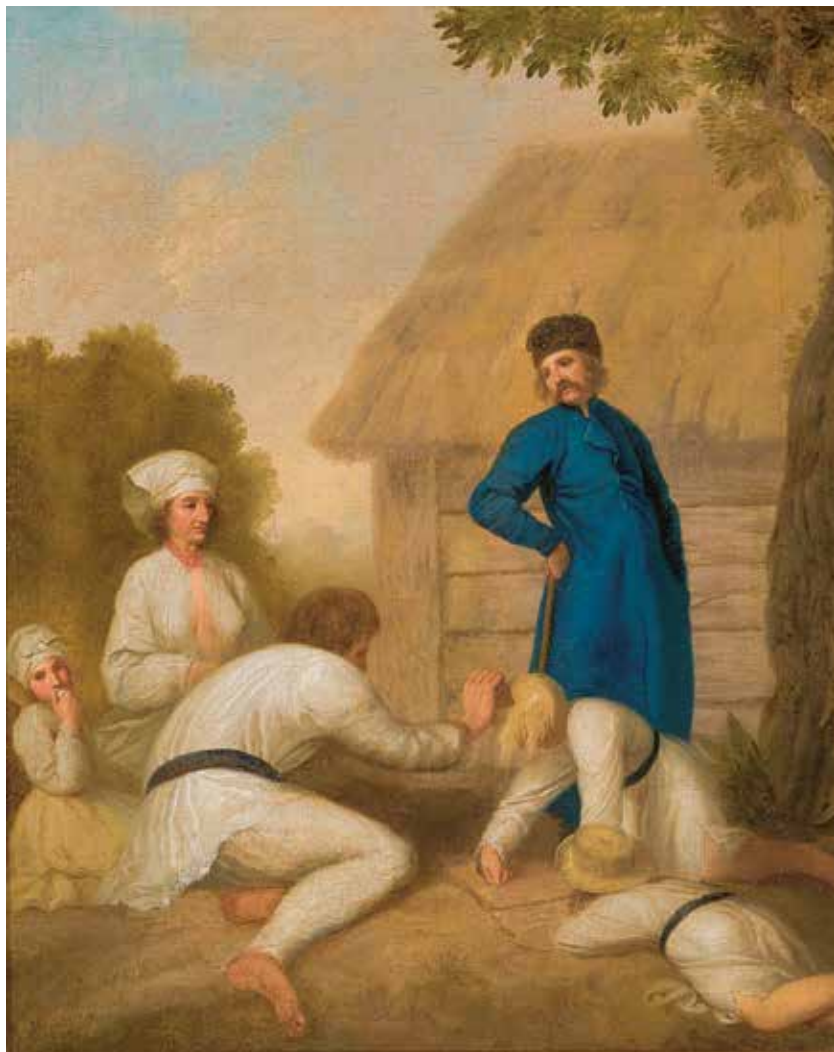
Pilietiški vaikai

P. Smuglevičiaus kūryboje ryškios ir tautinės, pilietinės, patriotinės idėjos, kurias jis perteikdavo ne tik per alegorines Antikos ar Viduramžių istoriją vaizduojančias kompozicijas³⁶, bet ir fiksuodamas jo gyvenamo laikotarpio įvykius. Tokio pobūdžio

34 Panašiai nutapyta ir drobė *Lenkų valstiečiai su vaikais*, kurioje vaizduojama svajinga, šiek tiek grakščiasis Kanuto Rusecko (*Kanuty Rusiecki*, 1800–1860) paveikslų lietuvaite valstietes primenanti mergaitė (Pranciškus Smuglevičius, *Lenkų valstiečiai su vaikais*, drobė, aliejus, 55,2 × 43,2 cm, Lvivo istorijos muziejus) bei mažuosius kasdienos herojus įamžinusi kompozicija *Liaudies žaidynės* (Pranciškus Smuglevičius, *Liaudies žaidynės*, popierius, akvarelė, 13 × 10,5 cm, Nacionalinis muziejus Krokuvoje). Plačiau apie tai žr. Vladas Drėma, *op. cit.*, p. 370.

35 Pranciškus Smuglevičius, *Galvų etiudai*, drobė, aliejus, 38,5 × 32,5 cm, 1785 m., Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, LNDM T 2141; Idem, *Šv. Stanislovo mirtis*, drobė, aliejus, 432 × 274 cm, 1799 m., Vilniaus šv. vyskupo Stanislovo ir šv. Vladislovo arkikatedra bazilika (didysis altorius).

36 Pvz., paveiksle *Agripina perkelia savo vyro Germaniko palaikus į tėvynę* vaikai tampa simbolinio patriotiškumą žadinančio didvyrio Germaniko grįžimo į tėvynę liudininkais. Panašūs moralės, teisingumo, pagarbos praeičiai ir patriotiškumo jausmus jaunuomenės širdyse skatinantys jausmai perteikti ir kituose Antikos bei Viduramžių istorijos epizodus vaizduojančiuose P. Smuglevičiaus kūriniuose, kaip antai: Pranciškus Smuglevičius, *Brutas teisia savo sūnus*, popierius, pieštukas, plunksna, teptukas, iš Stanislovo Augusto rinkinių, inv. Nr. 36, teka 175, Nr. 116, Varšuvos universiteto bibliotekos Grafikos kabinetas; Idem, *Kaip senovės egiptiečiai teisdavo mirusiuosius*, popierius, pieštukas, plunksna, teptukas, iš Stanislovo Augusto rinkinių, inv. Nr. 62536, teka 175, Nr. 77, Varšuvos universiteto bibliotekos Grafikos kabinetas; Idem, *Antikinė auka*, popierius, pieštukas, tušas, plunksna, 23,4 × 20,2 cm, Nacionalinis M. K. Čiurlonio dailės muziejus; Idem, *Didvyrio laidotuvis*, drobė, aliejus, 49,0 × 62,5 cm, Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, LNDM T 2294; Idem, *Cezaris prie Aleksandro Makedoniečio kapo*, popierius, pieštukas, plunksna, teptukas, 34 × 17 cm, 1767 m. iš Stanislovo Augusto rinkinių, teka 175, Nr. 62, Varšuvos

8. Pranciškus Smuglevičius, *Liublino apylinkių valstiečiai*, drobė, aliejus, 53 × 42 cm, apie 1790 m. Privati dr. Jauniaus Gumbio kolekcija.

---

universiteto bibliotekos Grafikos kabinetas; Idem, *Boleslovas Narsusis teisingai teisia valdinius*, popierius, pieštukas, plunksna, teptukas, 53,7 × 65,9 cm, 1786–1790 m., iš Stanislovo Augusto rinkinių, teka 175, Nr. 113, Varšuvos universiteto bibliotekos Grafikos kabinetas; Idem, *Anna Chrzanowska per Tremblovės pilies gynybą*, popierius, pieštukas, plunksna, lavisuota sepija, 22,8 × 30,5 cm, po 1785 m., inv. Nr. 140/501, Nacionalinis muziejus Poznanėje; Idem, *Angelai lankosi pas Piastą*, popierius, pieštukas, tušas, plunksna, 1787 m., Varšuva, iš Stanislovo Augusto rinkinių, teka 175, Nr. 84, Varšuvos universiteto bibliotekos Grafikos kabinetas.

9. Pranciškus Smuglevičius, *Tado Kosčiuškos priesaika Krokuvos turgaus aikštėje*, drobė, aliejus, 104 × 118,5 cm, 1797 m. Nacionalinis muziejus Poznanėje. Iliustracija iš leidinio: Vladas Drėma, *Pranciškus Smuglevičius*, Vilnius: Vaga, 1973, il. 429.

darbuose matome ir vaikus, kurie tik iš pirmo žvilgsnio atlieka antraeilį vaidmenį. Iš tikrųjų jų paskirtis šiuose kūriniuose labai svarbi, nes jie yra istorinių įvykių stebėtojai.

Viename žymiausių istorinės tematikos P. Smuglevičiaus kūrinių – 1797 m. nutapytoje drobėje *Tado Kosčiuškos priesaika Krokuvos turgaus aikštėje* – žvilgsnis sustoja ne tik prie svarbiausio herojaus – Tado Kosciuszko (*Tadeusz Kościuszko*, 1746–1817), kitų išraiškingų minios dalyvių, bet ir prie būrelio vaikų kairiajame paveiklo kampe (9 il.). Trys ne daugiau kaip dešimties metų amžiaus berniukai, su tėvais ar vieni patys, atskubėję į miesto centre vykstantį renginį, spinduliuoja vaikišku smalsumu ir nuostaba. Šie vaikai – esminių politinių Lenkijos ir Lietuvos valstybės įvykių liudininkai. Charizmatiškos vaikų figūrėlės daugiafigūriuose svarbius istorinius ir karinius momentus įamžinusiuose paveikluose buvo ne tik dekoratyvinis elementas, bet ir rodė išaugusį visuomenės poreikį savo atžaloms įdiegti tvirtas pilietines vertybes. Anot Kataryznos Kabacinskos, „vaikų dalyvavimas [...] vaizduojamuose politiniuose įvykiuose – tai patriotinio įvairių socialinių sluoksnių

10. Pranciškus Smuglevičius, *Laisvių suteikimas Paulavos valstiečiams*, drobė, aliejus, 54 × 79 cm, 1795 m. Nacionalinis muziejus Varšuvoje. Šiuo metu kūrinyje eksponuojamas Aukštutinėje Opinogūroje esančiuose Krasinskių rūmuose įsikūrusiame Romantizmo muziejuje. Iliustracija iš leidinio: Vladas Drėma, *Pranciškus Smuglevičius*, Vilnius: Vaga, 1973, il. 397.

auklėjimo pavyzdys, specifinė pilietiškumo pamoka³⁷. Kad P. Smuglevičiui buvo svarbus didaktinis, moralę ir meilę tėvynei ugdantis vaikų portreto aspektas, rodo ir tai, jog ir save patį, tiesiai į žiūrovą žvelgiantį, peruką dėvintį vyriškį, šiame kūrinyje įamžino kaip tik šalia valstybės ateitį įkūnijančių vaikų. Kartu su savimi į šią drobę „atsivedęs“ ir vaikus, dailininkas skelbia, kad tiki tapybos ir jos fiksuojamos istorijos nauda bei svarba jaunajam piliečiui formuoti.

Panašias intencijas galime užčiuopti ir kiek ankstesnį, tačiau ne mažiau garsų istorinį įvykį vaizduojančioje istorinėje-alegorinėje drobėje *Laisvių suteikimas Paulavos valstiečiams 1769 m.* (10 il.). 1769 m. antibaudžiavinių idėjų vedinas Vilniaus kanauninkas ir Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės referendorius Povilas Ksaveras Bžostovskis (*Paweł Ksawery Brzostowski*, 1739–1827), Merkinės dvarą (dabar Merkinės kaimas, Šalčininkų rajonas) sujungęs su Turgelių klebonijos palivarku, įkūrė iki pat Abiejų Tautų Respublikos žlugimo gyvavusią valstiečių savivaldos bendruomenę, vadinamąją Paulavos respubliką. Šis naujas socialinis

37 Katarzyna Kabacińska, Dziecko na wybranych przedstawieniach ikonograficznych Michała Stachowicza (1768–1825), in: *Studia Edukacyjne*, 2010, Nr. 12, p. 188. Taip pat žr. Ewa Mickle-Broniarek, Pranciškus Smuglevičius. Tado Kosčiuškos priesaika Krokuvos turgaus aikštėje. 1797, in: *Vilniaus klasicizmas*, p. 127–128.

darinys turėjo savo Seimą, Senatą, valstiečių miliciją, ligoninę, mokyklą. Taigi P. K. Bžostovskio reformos „ne vien panaikino valstiečių priklausomybę bei prievolės dvarininkui (pakeitė jas činu), kėlė raštingumo, higienos bei medicinos lygį, bet ir žadino jų pilietinę sąmonę“³⁸. Žadino nuo pat vaikystės. Pirmojo paveikslų plano kairiajame ir dešiniajame kampuose matome žaismingas mažųjų Paulavos gyventojų – valstiečių berniukų – figūras. Jau ir paruošiamuosiuose kompozicijos eskizuose³⁹ piešti vaikai ne tik stebi ir komentuoja prieš jų akis vykstančią simbolinę sceną (P. K. Bžostovskis, lydimas dviejų moterų, kurios personifikuoja Laisvę ir Gerovę, valstiečių atstovams įteikia sutarties tekstą⁴⁰), bet ir susikaupę skaito knygeles. Šis didaktinis kūrinio akcentas labai svarbus. P. K. Bžostovskio projekte įkūnyta šviečiamoji, visų visuomenės narių, o ypač tėvynės ateities – vaikų – edukacijos svarba, be abejo, imponavo ir P. Smuglevičiui. Tačiau akivaizdu ir tai, kad dailininką žavėjo ir tiesiog paprasta nuoširdi vaikų energija, žaismingas jų nuolat keliamas šurmulyš, kuris rimtai drobei suteikia natūralumo ir ypatingos šilumos.

Vaikai visada šalia

Išskyrus vieną kitą pavyzdį, kaip antai šiluma alsuojantį brolio Antano šeimos portretą ar svarbių istorinių asmenybių vaikystės atvaizdus, vaikai nebuvo pagrindinis P. Smuglevičiaus kompozicijų elementas, juolab išsamių meninių studijų objektas. Vis dėlto vaikus kaip pagalbines, siužetą pagyvinančias ir papildomų prasmų suteikiančias figūras fiksavo dažnai – tiek mitologiniuose, tiek antikinės tematikos, tiek istoriniuose, tiek portretiniuose reprezentaciniuose, juolab buitiniuose kūrinuose. Ypač svarbus dailininkui buvo šviečiamasis, didaktinis, vaikystės, kaip ypatingo žmogaus gyvenimo etapo, aspektas. Praeities ir tapytojo gyvenamojo laikotarpio istoriją įamžinusiose drobėse pamatines vertybes iš savo aplinkos semiasi ir taip potencialą šviesiai valstybės ateičiai kuria ne vienas mažasis herojus. Vaikas P. Smuglevičiui – ne tik integralus mitų, istorijos, pilietinių procesų, bet ir kasdienos, taigi apskritai *gyvenimo*, dalyvis, nes vaikai visada buvo, yra ir bus šalia mūsų. Vaikai tapytojų supo ir Vilniuje. Tad lieka tik spėti, kiek dailininką įkvėpusių mažųjų vilniečių atvaizdų nugulė dailininko eskizuose, piešiniuose ir drobėse.

38 Ewa Mücke-Broniarek, Pranciškus Smuglevičius. Laisvių suteikimas Pavlovo [Merkinės] valstiečiams. 1795 m., in: *Vilniaus klasicizmas*, p. 125. Plačiau apie Paulavos respubliką žr. *Povilas Ksaveras Bžostovskis – Paulavos respublika*, sudarytoja Aurelija Arlauskienė, Vilnius: Projektų valdymo sprendimai, 2014.

39 Pranciškus Smuglevičius, *Laisvių suteikimas Paulavos valstiečiams. Eskizas*, popierius, pieštukas, plunksna, sepija, 1795 m., Varšuva, teka 1098, Nr. 134, Varšuvos universiteto bibliotekos Grafikos kabinetas.

40 *Povilas Ksaveras Bžostovskis – Paulavos respublika*, p. 129–130.

Publikuoti šaltiniai ir literatūra

- Boleslovo Mykolo Rusecko piešinių ir eskizų albumas (1842–1858 m.), Lietuvos mokslų akademijos Vrublevskių bibliotekos Rankraščių skyrius, f. 320, b. 62.
- A Family Group of the 5th Duke of St Albans. Franciszek Smuglewicz (1745–1807) (attributed to), prieiga per internetą: [žiūrėta 2023 02 21]. <https://artuk.org/discover/artworks/a-family-group-of-the-5th-duke-of-st-albans-62041> [žiūrėta 2023 02 21].
- Acta Academiae Artium Vilmensis*, t. 11: *Pranciškus Smuglevičius ir jo epocha*, sudarė Vidmantas Janauskas, Vilnius, Vilniaus dailės akademijos leidykla, 1997.
- Ariès Philippe, *L'enfant et la vie familiale sous l'ancien régime*, Paris: Librairie Plon, 1960.
- Bėksta Arūnas, P. Smuglevičiaus paveikslų tyrimai, in: *Kultūros barai*, 1973, Nr. 1, p. 52–53.
- Bodart Didier, „*La conversazione*“: *dipinti dal cinquecento all'ottocento: catalogo* (1–20 Dicembre 1976; Galleria Gasparrini), Roma: Galleria Gasparrini, 1976.
- Dobrowolski Witold, The Drawings of Etruscan Tombs by Franciszek Smuglewicz and his Cooperation with James Byres, in: *Biuletyn du Musée National de Varsovie*, 1978, t. 19, p. 97–119.
- Dobrowolski Witold, Załęski, Krzysztof, Antika ir Biblija, in: *Vilniaus klasicizmas*: parodos katalogas, parengė Elžbieta Charazińska, Ryszard Bobrow, Laima Bialopetravičienė, Birutė Rūta Vitkauskienė, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 61–63.
- Drėma Vladas, *Pranciškus Smuglevičius*, Vilnius: Vaga, 1973.
- Dunin-Fischerowa Barbara, Dekoracja malarska drzwi w Łańcucie. Przyczynek do działalności Franciszka Smuglewicza, in: *Biuletyn Historii Sztuki*, 1957, R. 19, Nr. 4, p. 375–385.
- Ford Brinsley, The Byres Family by Franciszek Smuglewicz, in: *National Art – Collections Fund Review*, London: The Fund, 1984, p. 111–115.
- Gasiūnas Vladas, Pranciškus Smuglevičius, in: *Lietuvos dailininkų žodynas*, t. 2: *1795–1918*, sudarytoja Jolanta Širkaitė, Vilnius: Lietuvos kultūros tyrimų institutas, 2012, p. 374–377.
- Gaultier Françoise, La Tombe du Cardinal par Franciszek Smuglewicz: des nouveaux dessins retrouvés dans le fonds inédit d'Ingres, in: *Bulletin du Musée Ingres*, 2005, p. 38–91.
- Gersdorff von Dagmar, *Kinderbildnisse aus vier Jahrtausenden: aus den Sammlungen der Berliner Museen*, Berlin: Hentrich Frölich & Kaufmann, 1989.
- Grochala Anna, Istorija ir alegorija, in: *Vilniaus klasicizmas*: parodos katalogas, parengė Elžbieta Charazińska, Ryszard Bobrow, Laima Bialopetravičienė, Birutė Rūta Vitkauskienė, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 117–123.
- Grochala Anna, Mečislovo I apkirpimas, in: *Vilniaus klasicizmas*: parodos katalogas, parengė Elžbieta Charazińska, Ryszard Bobrow, Laima Bialopetravičienė, Birutė Rūta Vitkauskienė, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 141.
- Jakulis Martynas, Pamestinukų globa XVIII a. Vilniuje, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 3: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Iššūkiai. Laimėjimai. Netektys*, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2016, p. 193–208.
- Janonienė Rūta, Du vyrai smuklėje, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 8: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Vyrai ir moterys*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2022, p. 208–219.
- Janonienė Rūta, Krokuviečiai karčemoje, prieiga per internetą https://www.tartle.lt/lt/kolekcijos/be_pavadinimo_62.html [žiūrėta 2023-02-21].
- Janonienė Rūta, „Obri Beklerko (Aubrey Beauclerk) šeima Castel Gandolfė“, prieiga per internetą: <https://www.lietuvsmenas.lt/artwork/846> [žiūrėta 2023 02 21].
- Janonienė Rūta, Smuglevičius Antanas, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 22, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, p. 161.
- Janonienė Rūta, Smuglevičius Lukas, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 22, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, p. 161.
- Janonienė Rūta, Smuglevičius Pranciškus, in: *Visuotinė lietuvių enciklopedija*, t. 22, Vilnius: Mokslo ir enciklopedijų leidybos centras, 2012, p. 161.
- Jonaitytė Ugnė, Nesantuokių vaikų motinos Vilniaus dekanate XVIII a.: socialinis statusas ir geografinė kilmė, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 7: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė: Giminė. Bendrija. Grupe*, sudarė Ramunė Šmigelskytė-Stukienė, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2021, p. 225–245.

- Kabacińska Katarzyna, Dziecko na wybranych przedstawieniach ikonograficznych Michała Stachowicza (1768–1825), in: *Studia Edukacyjne*, 2010, Nr. 12, p. 181–200.
- Langmuir Erika, *Imagining Childhood*, New Haven: Yale University Press, 2006.
- Lax Lucinda, Franciszek Smuglewicz's James Byres of Tonley and his Family. A Scottish Antiquarian Network in Eighteenth-Century Rome, prieiga per internetą: <https://edinburghscottishdiaspora.wordpress.com/tag/dr-lucinda-lax/> [žiūrėta 2023 03 31].
- Lorentz Stanisław, Szkic Smuglewicz do polichromii w Auli biblioteki Uniwersyteckiej, in: *Goniec Poranny*, 1939 04 08, Nr. 24, p. 6.
- Loret Maciej, Z artystycznej działalności Fr. Smuglewicza i Konicza w Rzymie, in: *Prace Komisji Historii Sztuki*, 1930, t. V (1), p. XXXIII–XXXIV.
- Mastianica-Stankevič Olga, *Pravėrus namų duris: moterų švietimas Lietuvoje XVIII a. pabaigoje – XX a. pradžioje*, Vilnius: Lietuvos istorijos instituto leidykla, 2012.
- Matušakaitė Marija, Iš mūsų muziejų dailės rinkinių: apie Telšių kraštotyros muziejų saugomą XVIII a. nežinomo dailininko „Berniuko su rožė“ portretą, in: *Kultūros barai*, 1984, Nr. 9, p. 64–65.
- Michalczyk Zbigniew, Franciszek Smuglewicz, Jan Chrystian Kamsetzer i pamięć synów o Józefie Prozorze, in: *Biuletyn Historii Sztuki*, 2014, R. 76, Nr. 2, p. 197–218.
- Micke-Broniarek Ewa, Pranciškus Smuglevičius. Laisvių suteikimas Pavlovo [Merkinės] valstiečiams. 1795 m., in: *Vilniaus klasicizmas*: parodos katalogas, parengė Elžbieta Charazińska, Ryszard Bobrow, Laima Białopetravičienė, Birutė Rūta Vitkauskienė, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 124–125.
- Micke-Broniarek Ewa, Pranciškus Smuglevičius. Tado Kosčiuskos priesaika Krokuvos turgaus aikštėje. 1797, in: *Vilniaus klasicizmas*: parodos katalogas, parengė Elžbieta Charazińska, Ryszard Bobrow, Laima Białopetravičienė, Birutė Rūta Vitkauskienė, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 127–128.
- NĖrūpeštingas amžius. Vaikystė Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje“, prieiga per internetą: <https://www.valdovurumai.lt/lankytojams/parodos/nerupestingas-amzius-vaikyste-lietuvas-didziojoje-kunigaikstysteste> [žiūrėta 2023 02 20].
- Orman Elžbieta, Prozor Karol, in: *Polski Słownik Biograficzny*, t. XXVIII/3, Wrocław–Warszawa–Kraków–Gdańsk–Łódź: Zakład narodowy imienia Ossolińskich Wydawnictwo Polskiej akademii nauk, 1985, p. 534–540.
- P. Smuglevičiaus paveikslas „Agripina perkelia savo vyro Germaniko palaikus į tėvynę“, prieiga per internetą: <https://www.youtube.com/watch?v=B94da7IiBmw> [žiūrėta 2023 02 21].
- Po Italijos saule: XVIII a. – XX a. pirmos pusės Lietuvos dailininkai Italijoje*, sudarė Dalia Tarandaitė, Rūta Janonienė, Giedrė Jankevičiūtė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2019.
- Pollock Linda, *Forgotten Children – Parent-Child Relations from 1500 to 1900*, Cambridge: Cambridge University Press, 1983.
- Portrait of The Hon. Aubrey Beauclerk and his Family, in an Elegant Interior, a View to the Castel Gandolfo Beyond, prieiga per internetą: <https://lithuanianart.com/artwork/846> [žiūrėta 2023 02 21].
- Portret rodziny Prozorów, prieiga per internetą: <https://cyfrowe.mnw.art.pl/pl/katalog/508366> [žiūrėta 2023 02 21].
- Povilas Ksaveras Bžostovskis – Paulavos respublika*, sudarytoja Aurelija Arlauskienė, Vilnius: Projektų valdymo sprendimai, 2014.
- Pranciškus Smuglevičius. Nuo antikinės Romos iki Vilniaus universiteto, prieiga per internetą: <https://www.lndm.lt/pranciskus-smuglevicius-nuo-antikines-romos-iki-vilniaus-universiteto> [žiūrėta 2023 02 20].
- Pranciškus Smuglevičius Romoje“, in: *Po Italijos saule: XVIII a. – XX a. pirmos pusės Lietuvos dailininkai Italijoje*, sudarė Dalia Tarandaitė, Rūta Janonienė, Giedrė Jankevičiūtė, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2019, p. 29–50.
- Praz Mario, *Scene di conversazione / Conversation Pieces*, Roma: Ugo Bozzi editore, 1971.
- Račiūnaitė Tojana, Portretas ir asmens tapatybė: karalaitė Marija Ona Teresė, in: *Dailės istorijos studijos*, t. 4: *Socialinių tapatumų reprezentacijos Lietuvos Didžiosios Kunigaikštystės kultūroje*, sudarė Aistė Paliušytė, Vilnius: Kultūros, filosofijos ir meno institutas, 2004, p. 150–169.
- Ragauskienė Raimonda, Models Applied Upbringing Children of Upper Nobility of the Grand Duchy of Lithuania in the 16th – the Middle of the 17th Centuries, in: *Pedagogika*, 2014, t. 116, Nr. 4, p. 6–22.
- Ryszkiewicz Andrzej, Z twórczości Franciszka Smuglewicza i jego kręgu. Portrety zbiorowe, in: *Biuletyn Historii Sztuki*, 1957, R. 19, Nr. 1, p. 3–26.

- Russel Francis, Another Ricci a New Conversation Piece by Smuglewicz, in: *The Burlington Magazine*, 1978 (July), p. 466–469.
- Sarcevičienė Jolita, Tėvai, vaikai ir edukacija namuose XVIII a. II pusėje, in: *XVIII amžiaus studijos*, t. 2: *Lietuvos Didžioji Kunigaikštystė. Valstybė. Kultūra. Edukacija*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2015, p. 148–171.
- Sarcevičienė Jolita, Vaikas XVI–XVII a. LDK visuomenėje: galimi auklėjimo ir socializacijos modeliai, in: *Menotyra*, 2003, Nr. 2 (31), p. 4–10.
- Stone Lawrence, *The Family, Sex and Marriage in England, 1500–1800*, London: Weidenfeld & Nicolson, 1977.
- Shawe-Taylor Desmond, *The Conversation Piece: Scenes of Fashionable Life*, London: Royal Collection Enterprises, 2009.
- Stankevič Adam, *Lietuvos Vyriausiojo Tribunolo veikla XVIII a. antroje pusėje*, Vilnius: Lietuvos istorijos institutas, 2018.
- Svičiulienė Pranė, Lietuviškojo klasicizmo pradininkas“, in: *Kultūros barai*, 1970, Nr. 10, p. 61–64.
- Šinkūnaitė Laima, Nukryžiuotasis [apie dailininko P. Smuglevičiaus paveikslą], in: *Logos*, 1995–1996, Nr. 10, p. 117–121.
- Tarandaitė Dalia, Pranciškui Smuglevičiui atminti ir geriau pažinti, in: *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, t. 23, Vilnius: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, 2022, p. 226–239.
- Tarandaitė Dalia, *Pranciškus Smuglevičius. Nuo antikinės Romos iki Vilniaus universiteto: parodos katalogas*, katalogo sudarytoja ir tekstų autorė Dalia Tarandaitė, Vilnius: Lietuvos nacionalinis dailės muziejus, 2022.
- Tarandaitė Dalia, Pranciškaus Smuglevičiaus paveikslas „Agridina perkelia savo vyro Germaniko palaikus į tėvynę“, prieiga per internetą: <https://www.lndm.lt/pranciskaus-smugleviciaus-paveikslas-agripina-perkelia-savo-vyro-germaniko-palaikus-i-tevyne/> [žiūrėta 2023 02 21].
- Tarandaitė Dalia, Pranciškaus Smuglevičiaus paveikslas „Trinitorių ordino steigėjai garbina Švč. Trejybę“, in: *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, t. 3, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 1999, p. 25–30.
- Tarandaitė Dalia, Švietėjų etinių idealų atspindys Pranciškaus Smuglevičiaus ir jo mokinių kūryboje, in: *Lietuvos dailės muziejaus metraštis*, t. 5, Vilnius: Lietuvos dailės muziejus, 2002, p. 504–509.
- The History of Childhood*, edited by Lloyd de Mause, New York: Harper and Row, 1974.
- Vilniaus klasicizmas*: parodos katalogas, parengė Elžbieta Charazińska, Ryszard Bobrow, Laima Bialopetravičienė, Birutė Rūta Vitkauskienė, Vilnius: Baltos lankos, 2000.
- Zahorski Władysław, Stare Wilno w rysunkach Smuglewicza, in: *Litwa i Ruś*, 1912, Nr. 2, p. 73–78.
- Znojewska-Prokop Krystyna, Pranciškus Smuglevičius. Prozorų šeimos portretas, in: *Vilniaus klasicizmas*: parodos katalogas, parengė Elžbieta Charazińska, Ryszard Bobrow, Laima Bialopetravičienė, Birutė Rūta Vitkauskienė, Vilnius: Baltos lankos, 2000, p. 180–181.

JOANA VITKUTĖ – menotyros doktorantė, menotyrininkė, muziejininkė. 2021 m. pradėjo menotyros doktorantūros studijas Vilniaus dailės akademijoje (disertacijos tema *Vaiko reprezentacija XVIII a. vidurio – XIX a. I pusės Lietuvos dailėje: „vairkystės atradimas“*). Nuo 2021 m. – Vilniaus dailės akademijos Dailėtyros instituto jaunesnioji mokslo darbuotoja ir Vilniaus paveikslų galerijos ekspozicijų ir parodų kuratorė. Mokslinių tyrimų sritis – XVI–XIX a. Lietuvos ir Vakarų pasaulietinė dailė. Domisi įvairiais senosios pasaulietinės dailės aspektais – kūrinių ikonografija, jų kilmės istorijomis, funkcionavimu. Pastaraisiais metais daug dėmesio skiria senosios vaikų portretistikos žanrui.

Elektroninis paštas joana.vitkute@vda.lt

THE PARTICIPANTS OF EVERYDAY AND THE CREATORS OF THE FUTURE OF THE STATE: THE IMAGE OF THE CHILD IN THE WORKS OF FRANCISZEK SMUGLEWICZ

JOANA VITKUTĖ

Vilnius Academy of Arts, Institute of Art Research

The history of art in Vilnius at the turn of the eighteenth-nineteenth century is unimaginable without the person of Franciszek Smuglewicz (1745–1807). His creative and educational activities attracted a great deal of attention, but one aspect of his artistic work – the depiction of the child in his secular paintings – has not been really discussed. The main aim of this article is to identify and define more precisely the directions and nature of the depiction of secular childhood that emerges in Smuglewicz's work. The works, relevant to this study, are divided into four thematic categories – mythological, historical, reflecting the artist's period of life, and images of the characters of the little ones, relevant to the theme of citizenship.

Ancient mythology occupied one of the key positions in the Classicism, directly influenced by the ideological context of the Enlightenment. Thus in such Smuglewicz's canvases, children played distinctive roles as well. One of the most charming examples is the composition of the *Charon's boat*. Through the image of a child, Smuglewicz gave the painting some more affecting and natural qualities, and at the same time endowed the work with an allegorical flavor.

Smuglewicz also paid great attention to the historical genre, which was at the top of the hierarchy of themes in academic art at that time. In such works, he also recorded 'historical' children, i.e. children who existed, not from the myths or stories. One of the most striking examples can be seen in the canvas *Agrippina transferring the remains of her husband Germanicus to the Homeland*. In a painting depicting a fragment of Roman history described in Tacitus' *Annals*, the young Gaius Caesar, the future Roman Emperor Caligula, and his youngest sister, Julia Livilla, are the focus of attention. The artist also captured the 'historical' child in a series of drawings on Polish history, depicting the childhood of King Mieszko I. In both works, however, the child is only a small fragment of a larger narrative about political vicissitudes.

Inevitably, the artist's horizon encompassed the lives of his little contemporaries, who lived abroad and in Lithuania and Poland. We see children in the multi-figure family portraits commissioned for the artist. Smuglewicz managed to add a lot of sincere coziness to the representative portrait of the British aristocrats the Beauclerks, reflecting the 'conversation piece' genre. Children also play a distinctive role in the more strictly constructed portrait of the Prozor family. Sisters

Marianna and Józefa, painted in a composition that speaks of the generational changes and respect for the ancestors, become witnesses to the memory of the family history. Another excellent example of a family portrait by Smuglewicz is the family portrait of his eldest brother, the painter Antoni Smuglewicz, which is currently missing. The work, which has the sentimentalism of the French portraiture of the time, radiates Smuglewicz's sincere love for his nieces and sister-in-law. The canvas aptly captures the character of each girl, a clear reflection of the Enlightenment educators' call to emphasize the uniqueness of each child.

Smuglewicz, a pioneer of the art of genre painting in Lithuania, also captured in his canvases the children who were not from nobility. Perhaps the most characteristic example is the painting of *Peasants of Lublin District*, which reflects Smuglewicz's educational respect for all social classes.

In Smuglewicz's work, it is easy to detect strong civic and patriotic ideas, which he immortalized not only through allegorical compositions depicting ancient or medieval history but also by recording the events of the period he lived in. In these works we also see children. In this context, we can mention paintings such as *The Oath of Tadeusz Kościuszko in the Market Square in Kraków* and *The Granting of Freedoms to the Peasants of Paulava in 1769*, both of which are complemented by the charismatic figures of children positioned at the edges of the compositions. However, here children are not just decorative elements, but also witnesses of key political events in the Polish-Lithuanian Commonwealth. This depiction of young children reflected society's increased need to instill strong civic values in its children, and the postulate of the importance of education.

Thus, although children were not the main object of Smuglewicz's artistic studies, he often captured them as auxiliary figures, giving additional meanings to the plot. The educational, didactic aspect of childhood as an essential stage of human life was particularly important for the artist. In the canvases that capture the history of the past and the painter's lifetime, more than one character of the little one draws fundamental values from his environment and thus creates the potential for a bright future for the state. For Smuglewicz, the child is not only an integral participant in myths, history, and civic processes, but also in everyday life, and thus in *life* in general. Because children have always been, are, and will always be around us.

Keywords: Franciszek Smuglewicz, portrait of a child, secular art, Polish-Lithuanian Commonwealth.